

Paulo Freire'nin Tarihsel, Kültürel ve Sosyal Sentezle Şekillendirdiği Özgürleştirilmiş Eğitim Düşüncesinde Amilcar Cabral'ın Etkisi

The Influence of Amílcar Cabral on Paulo Freire's Thought of Liberated Education Shaped by Historical, Cultural and Social Synthesis

Beyhan BAYRAK

Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı, Düzce Üniversitesi, Düzce, Türkiye

ÖZ

Brezilyalı Paulo Freire ve Afrikalı Amilcar Cabral, eğitimi yalnızca bireysel gelişim aracı olarak değil aynı zamanda ezilenlerin özgürleşmesi, kültürel bağımsızlık, toplumsal dönüşüm ve politik bilincin gelişmesi için vazgeçilmez bir araç olarak gören düşünürlerdir. Freire ve Cabral, bu düşüncelerinin şekillenmesinde özellikle yaşadıkları toprakların etkisinin olduğunu belirtirler. Ayrıca Freire, eğitime yönelik fikirlerinin şekillenmesinde Cabral'ın çalışmalarının ve Gine-Bissau'ya yaptığı seyahatle elde ettiği deneyimlerinin de etkili olduğu vurgular. Dolayısıyla mevcut çalışmanın amacı da, Freire'nin düşüncesinin şekillenmesinde katkısı olan Cabral'ın fikirlerini incelemek ardından Freire'nin tarihsel, kültürel ve sosyal sentezle şekillendirdiği özgürleştirilmiş eğitim düşüncesini Cabral'ın düşünceleriyle ilişkilendirilerek değerlendirebilmektir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikli olarak Cabral'ın kültür, tarih, egemenlik, özgürlük, kurtuluş mücadelesi ve özgür eğitim gibi düşünceleri analiz edilmiştir. Ardından Freire'nin Cabral'a yönelik çalışmaları ve fikirleri ele alınmıştır. Sonrasında ise Freire'nin özgürleştirilmiş eğitim düşüncesi ve bu düşüncenin temelindeki etmenler Cabral'ın düşünceleriyle ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, her iki düşünür tarafından toplumların özgürleşebilmek için girdikleri mücadelede eğitimin hem süreç içerisinde hem de sonrasında büyük bir görevinin olduğunu vurgulandığı görülmektedir. Böylesi bir eğitim için ise özgürlük, kültürel bağımsızlık, diyalog, praxis, diyalektik yöntem, eleştirel bakış açısı, aktif eğitim gibi kavramları ön plana çıkarırlar. Öğrencilerin ve öğretmenlerin aktif ve diyalog halinde olduğu, bağımsız bir eğitim süreciyle kendini yetiştirdiği, bilimsel veriler ışığında düşünce ve eylemi sentezleyebildiği bir eğitim modelini önerirler.

Anahtar Sözcükler: Paulo Freire; Amilcar Cabral; Kültür; Egemenlik; Özgür Eğitim

ABSTRACT

Brazilian Paulo Freire and African Amilcar Cabral were thinkers who viewed education not only as a tool for individual development but also as an indispensable instrument for the liberation of the oppressed, cultural independence, social transformation, and the development of political consciousness. Both Freire and Cabral noted the significant influence of their respective regions on shaping their ideas. Freire also emphasized the impact of Cabral's work and his experiences during his travels to Guinea-Bissau on the development of his ideas on education. Therefore, the aim of this study is to examine Cabral's ideas, which contributed to the shaping of Freire's thought, and then to evaluate Freire's conception of liberated education, shaped by a historical, cultural, and social synthesis, in relation to Cabral's ideas. To this end, the study first analyzes Cabral's thoughts on culture, history, sovereignty, freedom, the struggle for liberation, and free education. Then, Freire's work and ideas regarding Cabral are examined. Finally, Freire's conception of liberated education, shaped by a historical, cultural, and social synthesis, is analyzed in relation to Cabral's ideas. In conclusion, both thinkers emphasize the significant role of education, both during and after the struggle for societal liberation. For such an education, they highlight concepts like freedom, cultural independence, dialogue, praxis, dialectical method, critical perspective, and active learning. They propose an educational model where students and teachers are active and in dialogue, developing themselves through an independent learning process, and synthesizing thought and action in light of scientific data.

Keywords: Paulo Freire; Amilcar Cabral; Culture; Sovereignty; Free Education

Sorumlu yazar: Beyhan BAYRAK

Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı, Düzce Üniversitesi, Düzce, Türkiye

E-mail: beyhanbayrak@düzce.edu.tr

ROR ID: ror.org/04175wc52

Geliş Tarihi(Received): 10.09.2025 **Kabul Tarihi(Accepted):** 09.02.2026 **Yayın Tarihi(Published):** 25.06.2026

Atıf bilgisi:

Bayrak, B. (2026). Paulo Freire'nin Tarihsel, Kültürel ve Sosyal Sentezle Şekillendirilmiş Eğitim Düşüncesinde Amilcar Cabral'ın Etkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 66(1), 268-286. DOI: 10.33171/dtcfdergisi.1781838

Dergimizde Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (CC-BY) lisansı kullanılmaktadır.

This journal is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

Giriş

Yirminci yüzyılla birlikte eğitim kuramcıları tarafından eğitimin amacı, bireysel ve bilişsel gelişimi destekleyen bir araç mı olmalı yoksa politik, kültürel ve sosyal boyutta bireylerin özgürleşmesi, bağımsızlaşması için bir araç konumunda mı olmalı sorunsalı tartışılan konulardan biri haline gelir. Geleneksel eğitimi savunan ve günümüze göre yeniden şekillendiren kuramcılar (daimiciler, esasiciler gibi) genel anlamda eğitimin amacını; akademik bilgilerin, toplumsal değerlerin ve özellikle kültürel mirasın bir sonraki nesne en doğru şekilde aktarımı olarak tanımlarlar. Böylesi bir amaç içinde bireysel ve bilişsel gelişimle desteklenen bir eğitim sistemini oluştururlar. Bu tartışmanın diğer boyutunda çağdaş kuramcılar yer alır. Bu kuramcılar arasında özellikle geleneksel eğitim boyutunu yok sayıp eğitimi, bireysel ve toplumsal özgürleşmenin en güçlü aracı olarak gören ve onları sınırlayan kavramlara karşı eleştirel bir duruşun geliştirilmesini amaçlayan eleştirel pedagoji yaklaşımı bulunmaktadır. Eğitimin amacına yönelik yapılan tartışmalara farklı bir boyut kazandırmak isteyen eleştirel pedagoji anlayışı özellikle son dönemlerde daha fazla dikkat çekmektedir. Bu kuramın şekillenmesinde Paulo Freire'nin ve onun düşüncesinin şekillenmesinde etkisinin olduğunu belirttiği Amilcar Cabral'ın önemli katkıları bulunmaktadır.

Paulo Freire (1921-1997), eleştirel eğitim pedagojisinin en önemli temsilcilerinden biri olup küresel boyutta bir eğitimci olarak tanınmaktadır. Yaşadığımız yüzyılda pedagojik uygulamaların özünde politik bir araç olduğunu savunan düşünürlerden biridir (Freire, 2021a, s. 150). Pedagojiye dair bu düşüncesinde, Güney Amerika'daki eski köle kolonilerinde okuma yazma bilmeyenlerle yaptığı çalışmalarının, sürgün sırasında ABD'de ve Avrupa'da yaşadığı döneminin, kamusal bir entelektüel olarak uluslararası seyahatlerinin ve Brezilya'nın Sao Paulo şehrinde eğitim alanında görev yapmasının etkisi bulunmaktadır (Sokoloff, 2021, s. 131). Freire, entelektüel özgürleşmeyi ve toplumun devrimci yönünü birbirine bağlar. Nitekim entelektüel etkiler açısından Kantçı evrenselciliği, Marx'ın hümanizmiyle birleştiren diyalektik bir düşündürdür. Hem bir eğitimci hem de entelektüel bir teorisyen olan Freire hayatını, ezilenlerin, dışlananların yanında yer alarak, onlar adına mücadele ederek ve onların da eğitim almasını sağlayarak geçirir (Cevizci, 2016, s. 218). Bu nedenle eğitimi ezilenlerin iyileşmesi ve toplumun ezilenlere yönelik düşüncesinin değişimi için bir araç olarak görür. Bu düşünceleri çerçevesinde Freire, gecekondu sakinlerine ve alt sınıflara toplumdaki yerlerini nesnel olarak, yani sömürgeciliğin ve egemen seçkinlerin kararlarının yan ürünü olarak nasıl anlayacaklarını öğretir. Yapmış olduğu bu çalışmalardan dolayı 1964'te iktidarı ele geçiren Brezilya askeri cuntası tarafından yaklaşık üç ay hapis cezasına çarptırılır. Brezilya'dan ayrıldıktan sonra bir eğitim devrimcisi olarak ünü her yere yayılır. Böylesi bir ün bazen ona sıkıntılı günler yaşatır ve Haiti'ye giremez. Afrika'nın Gabon kentinde tutuklanır. Freire, on altı yıllık sürgünden sonra 1980'de Brezilya'ya döner ve sınıf alanının insanlaştırılması ve pedagojinin bir siyaset biçimi olarak ele alınması üzerine çalışmalarına devam eder (Sokoloff, 2021, s. 131).

Sürgün olduğu zamanlarda Freire, Frantz Fanon ve Amilcar Cabral gibi Afrikalı devrimci entelektüellerin yazılarını inceler. Aynı zamanda sömürgeleştirme ve bunun insanlar üzerindeki etkileri hakkında kapsamlı bir araştırma sürecine girer. Yaptığı çalışmalar çerçevesinde Afrika ile özel bir bağ hisseder ve bu durumu *"Brezilya'nın kuzey doğusundan bir adam olarak, Afrika'ya, özellikle de Portekiz tarafından sömürgeleştirilecek kadar talihsiz olan ülkelere kültürel olarak bağlıydım"* şeklinde ifade eder (Sefatsa, 2020, s. 5). Fanon'un yazdığı *"Yeryüzünün Lanetlileri"* eserinden etkilendiğini belirtir. Fanon'un etkisini *"Ezilenlerin Pedagojisi'ni yazıyordum ve Fanon'u okuduğumda kitap neredeyse bitmek üzereydi. Kitabı yeniden yazmak zorunda kaldım"* (Sefatsa, 2020, s. 7) şeklinde dile getirir. Freire, Fanon'un radikal hümanizminden, aydınların halk mücadelelerindeki rolü hakkındaki düşüncelerinden ve ezilenler arasındaki bir seçkinin nasıl yeni ezenler olabileceği konusundaki uyarılarından derinden etkilenir. Sonraki süreçte Freire, Cenevre'de, Dünya Konseyi'nde çalışırken, ötekileştirme, cinsiyet sorunları, işçi sınıfının durumu ve devlet okullarıyla ilgili projeler geliştiren bir grup olan IDAC'ı (Kültürel Eylem Enstitüsü) kurar. Çalıştığı çeşitli gruplarla Zambiya ve Tanzanya'yı geçtikten sonra, Gine-Bissau ve Yeşil Burun Adaları da dahil olmak üzere Portekiz sömürgesinden kurtuluşa giden Batı Afrika ülkelerinde kurtuluş hareketlerine katılır ve IDAC ve Dünya Konseyi aracılığıyla projeler geliştirir (Sefatsa, 2020, s. 5-7). Özellikle Gine-Bissau'ya gitmeden önce ününü daha önce duyduğu Cabral'ı tanımaya yönelik çeşitli araştırmalarda bulunur.

Amilcar Cabral (1924-1973), Portekiz sömürgeciliğinin devrilmesiyle ve Gine-Bissau ile Cape Verde'nin bağımsızlığı ve birleşmesiyle sonuçlanan kurtuluş mücadelesinin önemli bir lideridir. Cabral, 1956 yılında Gine

ve Cape Verde'nin Bağımsızlığı için Afrika Partisinin (PAIGC) kurulmasında etkili olur ve Ocak 1973'te Portekiz sömürge devlet aygıtının ajanları tarafından öldürülene kadar partiye liderlik eder (Nabolsy, 2020, s. 232). Kurtuluş mücadelesinde praksi (düşünce ile eylemin birleşme ve sentezlenme durumu), diyalektiği ve diyalogu merkeze koyan Cabral; egemen olanlar (ezenler) ve egemenlik altında olanlar (ezilenler), sömürgecilik, ırkçılık, kültürel emperyalizm, özgürlük mücadelesi ve eğitimde yenilikçilik gibi kavramların süreçteki yerlerini tespit edip tartışır ve çözüm yolları bulmaya çalışır. Cabral'ın kurtuluş mücadelesi için vermiş olduğu çaba Brezilyalı eğitimci Freire'nin düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Freire, Cabral'ı kişisel olarak tanımadığını belirtir ancak özgürleştirici eğitimin yollarını yeniden düşünmek için düşüncelerinden ve siyasi eyleminden ilham aldığını ifade eder. *“Halkını eğiten bir eğitimci”* olarak tanımladığı Cabral'a, *Gine-Bissau'ya Mektuplar* adlı kitabını adar (Freire, 1978). Bu kitapta bir eğitimci olarak Freire'nin, 1974'te Gine-Bissau'da koordine ettiği eğitime yönelik uygulamaları ve okuryazarlık deneyimleri yer almaktadır. Nitekim Gine-Bissau'daki araştırmaları onun açısından değerlidir çünkü özgürlük ve bağımsızlık ufuklarının açıldığı bir dönemde sömürge sürecinin çelişkileriyle daha yakından yüzleşme fırsatı bulur. Cabral'ın Gine-Bissau'daki sömürgecilik karşıtı mücadelesinde yaptığı çalışmalarını değerlendiren Freire, Cabral'ın *“zihni sömürgecilikten arındırmamız gerekiyor, çünkü bunu yapmazsak düşüncelerimiz özgürlük mücadelesinden doğan yeni bağlamla çelişecektir”* (Freire, 1985, s. 187) şeklindeki düşüncesini önemser.

Eleştirel pedagojinin önemli temsilcilerinden olan Freire'ye yönelik özellikle son dönemlerde ülkemizde alansal çalışmalar yapılmaktadır. Bu alansal çalışmalar daha çok fikirlerine ve eserlerine yönelik çalışmalardır. Ancak Freire'nin eserlerinde sıklıkla vurguladığı gibi onun düşüncelerini şekillendiren Amilcar Cabral gibi sömürge karşıtı mücadelecilerin etkileri bulunmaktadır. Cabral, pedagoji merkezli kurumsal yazılar yazmasa da kültürel direniş, ezen-ezilen ilişkisi, bilinçlenme, eğitimin politik doğası ve özgürleşme anlayışıyla eleştirel pedagojinin temelini hazırlanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu düşünceleri Freire'nin kendi deyimiyle onu etkilemiştir. Bu etki Misozcky (2022), Danesha (2018), Oliveira, vd. (2021) Gadotti ve Romão (2012) tarafından yapılan çalışmalarda da vurgulanmaktadır. Dolayısıyla Freire'nin düşüncelerini tam olarak analiz edebilmek için öncelikle bu düşüncelerin temelinde yer alan faktörlerin kaynağına inmek gerekir. Bu çalışmanın amacı da, öncelikli olarak Freire'nin düşüncesinin şekillenmesinde katkısı olan Cabral'ın fikirlerini incelemek sonrasında ise bu fikirler doğrultusunda Freire'nin arzu ettiği özgür ve bağımsız eğitim düşüncesinin temelinde ve şekillenmesinde yer alan kültürel, sosyal ve politik unsurlara yönelik görüşlerini Cabral'ın düşünceleriyle ilişkilendirerek farklı boyutlarıyla değerlendirebilmektir. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak Cabral'ın kültür, egemenlik, özgürlük, kurtuluş mücadelesi ve özgür eğitim gibi düşünceleri genel çerçevede analiz edilecektir. İkinci olarak Freire'nin, Cabral'a yönelik fikirleri ve çalışmaları ele alınacaktır. En sonunda ise Freire'nin tarihsel, kültürel ve sosyal sentezle şekillendirdiği özgürleştirilmiş eğitim düşüncesi Cabral'ın düşünceleriyle ilişkilendirilerek işlenecektir.

AMİLCAR CABRAL

Cabral, Afrika'daki ulusal kurtuluş mücadelesinin liderlerinden biri olarak tanınmaktadır. Sadece kendi döneminde değil kendinden sonraki dönemlerde de etkisini topluluklar üzerinde gösterir. Bu etki Afrika devletlerinin bağımsızlık sonrası karşı karşıya olduğu sorunların bir teorisyeni olmasıyla ilgilidir. Çünkü ona göre insanlar, toplumun gelişmesinin ardındaki güçleri yalnızca soyut olarak algılayan değil aynı zamanda kendilerini somut, kolektif ve yaratıcı şekilde bu güçlerden biri olarak gören sömürge karşıtı bir uygulayıcı olarak görmelidir. Bu doğrultuda Cabral *“teori, somut gerçeklik, praksi, diyalog ve diyalektik süreç”* gibi kavramları kurtuluş mücadelesi düşüncesinin merkezine yerleştirir. Belirtilen kavramlar daha sonrasında pek çok kurtuluş mücadelesi içindeki ülkeleri ve aynı zamanda düşünürleri de etkiler.

Dolayısıyla Cabral'ın kurtuluş mücadelesi için öngördüğü süreçleri ele alırken öncelikli olarak bu süreçlerin merkezinde olan *“teori”* ve *“somut gerçeklik”* hakkındaki fikirlerine yönelmek gerekir. Mücadelenin olumlu yönde ilerleyebilmesi için bu iki kavramın birbirleriyle pozitif yönde ilişkileri önemlidir. Ancak çalışmalarında kısmen de olsa hem teorik karmaşıklık hem de somut gerçeklikle ilgili bir endişe sözkonusudur (Nabolsy, 2020, s. 232). Cabral'a göre teoriler, ne kadar karmaşık olursa olsun, her zaman somut gerçeklikle temas halinde kalmalı ve bireylerin özgürleşmeleri için somut gerçekliğin analizinden geçmelidir (Cabral 1969, s. 159). Aksi

takdirde teorik yönelimdeki eksiklikler, bağımsızlığını kazanmış bazı ülkelerde yaşanan başarısızlıklara ve zorluklara neden olur. Bu durumu şöyle dile getirir;

Kurtuluş hareketlerinin ideolojik eksikliği, hatta ideolojinin tamamen yokluğu, temelde bu hareketlerin dönüştürmeyi arzuladığı tarihsel gerçekliğin cehaletiyle açıklanmaktadır ve emperyalizme karşı mücadelemizin en büyük zayıflıklarından birini hatta en büyük zayıflığını oluşturmaktadır (Cabral 1979, s. 122).

Tarihsel gelişim ve değişim sürecini teori ve somut gerçeklik kavramlarıyla ilişkilendirirken bir yandan da “*diyalektik süreci*” devreye sokar. Değişim teorisi olarak diyalektik, Marx ve Engels'ten beri devrimci düşüncenin merkezinde yer almaktadır. Cabral onlardan da etkilenecek bu kavramı kendi düşüncesi çerçevesinde kullanır. Tarihsel gelişimi yönlendiren toplumsal güçleri yani ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal güçleri diyalektik bir süreçle kavrar ve ortaya çıkarmaya çalışır. Nitekim yapılan mücadele, ülkelerin her birinin ekonomik, sosyal, kültürel ve dolayısıyla tarihsel gerçekliğindeki iç çelişkilerin ifadesidir. Belirtilen temel gerçekliğin bilgisine dayanmayan herhangi bir ulusal veya sosyal devrim başarısızlığa mahkûm olma riskiyle karşı karşıyadır (Cabral, 1966, s. 2). Bu durumu “...*her pratiğin bir teori ürettiği ve bir devrimin mükemmel bir şekilde tasarlanmış teorilere dayansa bile başarısız olabileceği doğrudur, henüz hiç kimse devrimci bir teori olmadan başarılı bir devrim yapmamıştır*” (Cabral, 1966, s. 3) şeklinde ifade eder. Dolayısıyla ona göre “*başarılı bir devrim*” diyalektik bir çerçevede teoriye dayanmalıdır. Bu temel kavramlar çerçevesinde egemenlik, toplum, kültür, kurtuluş mücadelesi, devrim, özgürlük ve eğitim gibi alanlara yönelik düşüncelerini şekillendirmektedir.

Cabral, egemenlik altındaki toplumların kurtuluş mücadeleleri için savaştan bir mücadelecidir. Ona göre, tarihsel süreçte bazı durumlarda yabancı birinin bir halka kendi egemenliğini dayatması oldukça kolaydır. Emperyalist egemenliğin halkların tarihsel süreci, toplumsal ve kültürel yapısı üzerindeki etkilerinin olmasını bu duruma bir örnek olarak gösterir (Cabral, 1966, s. 8). Bu bağlamda Cabral'ı daha iyi anlayabilmek için egemenlik sürecinin etkilediği toplumsal, kültürel, tarihsel ve eğitimsel süreci detaylı bir şekilde ele almak gerekir.

Egemenlikte Tarihsel ve Toplumsal Evrimsel Süreç

Cabral'a göre, “*tarihin itici bir gücü*” vardır ve bu tarihteki itici güç “*sınıf mücadelesidir*”. Zira bu durum yalnızca belirli bir tarihsel dönem için geçerlidir (Cabral, 1966, s. 3). Sınıf kavramını, üretici güçlerin ilerici gelişiminin ve bir grup tarafından üretilen veya başkalarından gasp edilen zenginliğin dağılımının temel bir sonucu olarak değerlendirir. Ona göre sosyo-ekonomik olgu olan sınıf, üretici güçlerin düzeyi ve üretim araçlarının mülkiyet örüntüsü şeklinde iki temel ve birbirine bağımlı değişkenin bir fonksiyonu olarak yaratılır ve gelişir. Bu gelişme, temel bileşenlerde nicel ve genellikle algılanamayan değişimlerle yavaş, kademeli ve eşitsiz bir şekilde gerçekleşir. Böylesi bir birikim belli düzeye ulaştığında, sınıfların ve bunlar arasındaki çatışmaların ortaya çıkmasıyla karakterize olan *nitel bir sıçramaya yol açar*. Sosyo-ekonomik bütünün dışındaki faktörler ise sınıfların gelişme sürecini önemli ölçüde etkileyebilir, hızlandırabilir ya da yavaşlatabilir ve bazen de gerilemelere neden olabilir. Herhangi bir nedenle bu faktörlerin etkisi sona erdiğinde, süreç bağımsızlığını yeniden kazanır ve ritmi yalnızca bütünün özgül iç özellikleri tarafından değil aynı zamanda dış faktörlerin geçici eylemiyle içinde üretilen etkinin sonucu tarafından da belirlenir. Cabral'a göre, üretici güçler düzeyinde veya mülkiyet düzeninde mutasyonların bir sonucu olarak sınıfların gelişme sürecinde gerçekleştirilen böylesi şiddetli dönüşümlere, ekonomik ve politik dilde genellikle “*devrim*” denir (Cabral, 1966, s. 3-4).

Bu noktada “*tarih yalnızca sınıf olgusunun ve dolayısıyla sınıf mücadelesinin gelişmesiyle mi başlar?*” (Cabral, 1966, s. 5) sorusunun ortaya çıkabileceğini belirtir. Ona göre tarihsel süreçte sınıf mücadelesinin içeriğinde ve biçiminde temel belirleyici unsur “*üretici güçlerin*” düzeyidir ve bu üretici güçler tarihin gerçek ve kalıcı itici gücüdür. Bu durumu daha net bir şekilde ortaya koyabilmek için insanlık tarihinin üç aşamadan geçtiğini ifade eder. *Birincisi*, düşük düzeyde üretici güçlerle karakterize edilir. İnsanın doğa üzerindeki egemenliği ve üretim biçimi ilkel bir karakterdedir. Üretim araçlarının özel mülkiyeti henüz mevcut değildir, sınıflar yoktur ve dolayısıyla herhangi bir sınıf mücadelesi de yoktur. İkinci aşamada, üretici güçlerin artan düzeyi, üretim araçlarının özel mülkiyetine yol açar, üretim biçimini giderek karmaşılaştırır. Bu durum çıkar çatışmalarına neden olur ve ayrıca sınıf olgusunu ve sınıf mücadelesini doğurur. Üçüncü aşamada, üretici güçler belli bir düzeye ulaştıkça, üretim araçlarının özel mülkiyetinin ortadan kaldırılması mümkün hale gelir. Bu durum, sınıf olgusunun ve dolayısıyla

sınıf mücadelesinin ortadan kaldırılmasıyla birlikte gerçekleştirilir. Siyasi-ekonomik dilde, *ilk aşama*, toplumsal yapının yatay olduğu ve devletin bulunmadığı komünal tarım ve hayvancılık toplumuna; *ikinci aşama*, dikey bir toplumsal yapıya ve bir devlete sahip feodal veya asimile olmuş tarım veya tarımsal-endüstriyel burjuva toplumlarına; *üçüncü aşama*, ekonominin esas olarak, endüstriyel olduğu ve toplumsal yapının, üretici güçlerin, toplumsal ilişkilerin ve insani değerlerin daha yüksek bir düzeyde takdir edildiği sosyalist toplumlara karşılık gelir. İnsanlık düzeyinde veya insanlığın bir bölümünde bu üç aşama veya ikisi eş zamanlı olabilir. Bu durum ister içsel nedenlerden, ister evrimleri üzerinde hızlandırıcı veya yavaşlatıcı etki uygulayan bir veya daha fazla dış etkenden kaynaklansın insan toplumlarının eşitsiz gelişiminin bir sonucudur (Cabral, 1966, s. 6). Öte yandan, belirli bir sosyo-ekonomik bütünün tarihsel sürecinde belirtilen aşamaların her biri belirli bir dönüşüm düzeyine ulaşıldığında sonraki aşamanın tohumlarını içerir.

Cabral aynı zamanda insanlık yaşamının mevcut aşamasında ve belirli bir sosyo-ekonomik bütünlükte üç karakteristik aşamanın zaman dizisinin vazgeçilmez olmadığını da belirtir. Üretici güçlerin seviyesi ve mevcut toplumsal yapı ne olursa olsun, bir toplum somut yerel gerçekliklere (hem tarihsel hem de insani) uygun tanımlanmış aşamalardan hızla geçebilir ve daha yüksek bir varoluş aşamasına ulaşabilir. Bu ilerleme, toplumun üretici güçlerinin gelişme olanaklarına bağlıdır ve esas olarak toplumu yöneten siyasi gücün doğası yani devletin türü veya istenirse toplumdaki egemen sınıfın veya sınıfların karakteri tarafından yönetilir (Cabral, 1966, s. 6). Tarihsel süreçte böyle bir ilerleme olanağının ekonomik alanda, insanın doğaya egemen olma yolunda o dönemde elinde bulunan araçların gücünden, siyasal alanda ise, dünyanın çehresini ve tarihin gelişimini kökten değiştiren yeni bir olay olan sosyalist devletlerin yaratılmasından kaynaklandığını özellikle vurgular. Böylece halklar, ekonomik gelişmelerinin hangi aşamasında olurlarsa olsunlar kendi tarihlerine sahip olurlar. Ancak toplumlar emperyalist egemenliğe tabi tutulduklarında, halkların her birinin tarihsel süreci, dış bir etkenin şiddet eylemine maruz kalır. Bu eylem ülkelerdeki üretici güçlerin gelişme sürecini, toplumsal yapılarını ve ulusal kurtuluş mücadelesinin içeriğini ve biçimini etkiler. Ama aynı zamanda tarihsel bağlamda mücadelecilerle, içinde bulundukları mevcut sömürü ve geri kalmışlık durumundan, onları daha yüksek bir ekonomik, toplumsal ve kültürel varoluş biçimine götürebilecek tarihsel bir sürece geçme olanağına sahip olabilirler (Cabral, 1966, s. 7).

Bu durumdan yola çıkarak “*ulusal kurtuluşu*”, belirli bir sosyo-ekonomik bütünün kendi tarihsel sürecinin olumsuzlamasını reddettiği bir olgu olarak değerlendirir. Başka bir deyişle, bir halkın ulusal kurtuluşu, o halkın tarihsel kişiliğini yeniden kazanması ve maruz kaldığı emperyalist egemenliğin yıkılması yoluyla tarihe geri dönmesidir. Aynı zamanda ulusal kurtuluşun ancak ulusal üretici güçlerin her türlü yabancı egemenlikten tamamen kurtulduğunda var olabileceğini vurgular. Cabral bu durumu ayrıca şöyle ifade eder;

Ulusal kurtuluşun temeli, uluslararası hukuk düzeyinde benimsenen formüller ne olursa olsun, her halkın kendi tarihine sahip olma hakkının devredilemez olmasıdır ve ulusal kurtuluşun amacı, emperyalizm tarafından gasp edilen bu hakkı yeniden kazanmak yani ulusal üretici güçlerin gelişme sürecini özgürleştirmektir. Bu nedenle, kanaatimizce, temel hedefi dikkate almayan herhangi bir ulusal kurtuluş hareketi elbette emperyalizme karşı mücadele edebilir, ama ulusal kurtuluş mücadelesi veremez.... ulusal kurtuluşun üretici güçlerin gelişme sürecinde derin bir mutasyon gerektirdiğini kabul edersek, bu ulusal kurtuluş olgusunun zorunlu olarak bir devrime tekabül ettiğini görürüz. Önemli olan, bu devrimin yapılabileceği nesnel ve öznel koşulların bilincinde olmak ve onun gerçekleştirilmesi için en uygun mücadele türünü veya türlerini bilmektir (Cabral, 1966, s. 10-11).

Egemenlik Altındaki Kültür ve Mücadeleciler Kültür

Cabral, egemenler ile egemen altındakiler (ezen ve ezilen ilişkisi) arasında yaşanan tarihsel ve toplumsal sürecin etkisini ortaya koyarken aynı zamanda “*kültürle*” olan bağlantılarını da vurgular. Nitekim kültür bu sürecin en önemli bir parçasıdır. Ona göre egemen olma sürecinde özellikle yabancı egemenliğinde ister emperyalist olsun ister olmasın kültürel çerçevede iki ideal durum ortaya çıkar. *Birincisi*; egemenlik altındaki ülkenin nüfusunun tamamını fiilen tasfiye etmek, böylece bu tür kültürel direnişin her türlü olasılığını ortadan kaldırmaktır. Bu durum yerli halkın soykırımını ima eder. Yabancı egemenliğin içeriğini ve amacını egemenlik altındaki insanların egemenliğini elinden alma olarak belirler. *İkincisi*; egemenlik altına alınan halkın kültürünü

olumsuz yönde etkilemeden kendini kabul ettirmeyi başarmak yani bu halkın ekonomik ve siyasal egemenliğini kendi kültürel kişiliğiyle bağdaştırmaktır. Bu durum Cabral açısından, tarih tarafından doğrulanmamış bir hipotezdir. Çünkü bir halkın ekonomik ve politik egemenliğini, toplumsal gelişiminin derecesi ne olursa olsun, kültürünün korunmasıyla uyumlu hale getirmek imkânsızdır (Cabral, 1979, s. 140).

Vurguladığı ideal durumlar ışığında kültürü tanımlar. Kültür ona göre, *“bir toplumun yaşamının herhangi bir anında ekonomik ve politik faaliyetlerin bilinçli sonucu ve o toplumda hüküm süren ilişkilerin dinamik ifadesi ve hem insan ile doğa arasında hem de bireyler, birey grupları, toplumsal tabakalar veya sınıflar arasındaki ilişki”*dir (Cabral, 1979, s. 141; 2016, s. 169). Ayrıca kültür, bir halkın *tarihinin meyvesidir*. Yapmış olduğu tanımda dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. İlk husus, Cabral’ın kültür ile belirli maddi koşullar arasında kurduğu yakın ilişkidir. Bu ilişkiler belirli tarihlere sahip toplumsal yapılarda temellenmiştir. Diğer ve en önemli unsur ise “dinamizm” vurgusudur. Ona göre kültür, tarih gibi zorunlu olarak dinamik ve hareketli bir olgudur (Cabral, 1979, s. 149). Dinamizm fikri ise tarihselleştirilmiş bir kültür anlayışından gelmektedir. Bu çerçevede kültür, bir toplum içindeki insan ve insan grupları arasındaki veya farklı toplumlar arasındaki etkileşimin evrimi üzerinde uyguladığı olumlu veya olumsuz etki yoluyla tarihi belirler. Belirtilen özelliğin göz ardı edilmesi, yabancı egemenlik girişimlerinin ve bazı ulusal kurtuluş hareketlerinin başarısızlığına neden olur ve bir direniş ortaya çıkar. Nitekim kültürün yabancı yönetime karşı bir direniş unsuru olarak değeri, “ideolojik veya idealist bağlamda, hâlihazırda egemenlik altında olan veya egemenlik altına alınmak üzere olan toplumun materyalist ve tarihsel gerçekliğinin güçlü bir tezahürü olması gerçeğinde yatmaktadır” (Cabral, 1979, s. 142). Dolayısıyla kültür, ideolojik veya idealist tezahürleri ne olursa olsun bir halkın tarihinde temel bir unsurdur.

Kültür ve tarih ilişkisinde Cabral, hem tarihin hem de kültürün fiziksel temelinde, üretim güçlerinin ve üretim araçlarının olduğunu belirtir. Ona göre kültürün, çevrenin ekonomik ve toplumsal gerçekliğiyle ayrıca üretim güçlerinin düzeyi ve üretim biçimiyle yakın, bağımlı ve karşılıklı bağlantısı bulunmaktadır. Bu çerçevede kültür köklerini içinde büyüdüğü çevrenin maddi gerçekliğine daldırır ve toplumun organik doğasını yansıtır. Ancak kültür yine de dış etkenlerden etkilenmeye müsaittir. Kültür, toplumun yaratılmasında, insanların iradesinden, ten renginden veya göz şeklinden bağımsız bir toplumsal gerçekliktir. Tarih gibi, kültürün gelişimi de kıtasal, ırksal hatta toplumsal düzeyde düzensiz bir şekilde ilerler. Kültürün koordinatları, diğer dinamik olguların koordinatları gibi ister maddi ister insani olsun uzay ve zamanda değişir (Cabral 1979, s. 149).

Cabral’a göre kültür, toplumsal çatışmaların çözümü için toplumun zihni tarafından yapılandırılmış ve kurulmuş dinamik sentezleri kullanır. Bu toplum evriminin her aşamasında hayatta kalma ve ilerleme arayışındadır. Kültür, tarih gibi zorunlu olarak genişleyen ve gelişen bir olgudur. Tarih, devamlılığını ve toplumun evrim ve ilerleme perspektiflerini güvence altına alma kapasitesini kültürde bulmaktadır. Bu durum emperyalist egemenlik kavramı üzerine olan düşünceleriyle de bağdaştırmaktadır. Emperyalist egemenliğin ezilen halkın gerçek tarihsel sürecinin inkârı olduğu, zorunlu olarak kültürel süreçlerinin de inkârı olması gerektiğini belirtir (Cabral, 1979, s. 142). Nitekim emperyalist yönetim uygulaması, kendi güvenliği için kültürel baskıyı ve ezilen halkların kültürünün temel yönlerini doğrudan veya dolaylı olarak kontrol etme girişimini talep etmektedir. Bu durum *“egemen gücün kültürünün, egemenlik altına alınan halk üzerindeki üstünlüğünü doğurur”* (Cabral, 2016, s. 166). Emperyalizm sürecinde Cabral’a göre, ezilen halk ile ezenin kültürü arasındaki farklar ne kadar büyükse, ezenin zaferi o kadar olasıdır. Benzer bir kültüre sahip bir halk üzerinde egemenlik kurmanın ve egemenliği sürdürmenin daha az olduğunu belirtir (Cabral, 1979, s. 147).

Emperyalizmin sürdürülebilir olmadığına ve gün geçtikçe çökeceğine böylece geleneksel unsurların yeni bir toplumsal düzen inşa etme mücadelesinde bir araya gelmesine neden olacağına inanır (Chilcote, 1968, s. 386). Nitekim bir ulusun yabancı yönetime tabi olma durumu ve bu egemenliğin ilerlemesinde ekonomik, politik ve toplumsal faktörlerin etkisi ne olursa olsun “kurtuluş hareketinin” ortaya çıkmasına neden olur. Bu durumun gelişmesine yol açan protesto tohumu genellikle kültürde bulunur. Kurtuluşa yaklaşımı, *“üretici güçlerin düzeyinde veya mülkiyet örüntüsünde şiddetli değişimler veya mutasyonlardır. ...genel olarak ekonomik ve politik dilde devrimlerdir”* (Cabral, 1966, s. 3) şeklindedir. Ulusal kurtuluşu “her halkın kendi tarihine sahip olma hakkı” olarak tanımlar ve amacının ise emperyalizm tarafından gasp edilen bu devredilemez hakkı geri kazanmaya çalışmak olarak vurgular (Cabral, 1966, s. 7). Kurtuluş mücadelesi başarılı olsun ya da olmasın, ezilen halkın kültürel kişiliğini, ezenin kültürel kişiliğini reddetme eylemiyle ortaya koymaya çalışır (Cabral,

1979, s. 142). Ulusal kurtuluşun var olabilmesi için üretken güçlerin her türlü yabancı egemenlikten tamamen kurtulana kadar mücadele etmesi gerekmektedir (Cabral, 1966, s. 7). Mücadele sonucu yabancı egemenliğinden kurtulan bir millet ise karmaşık bir yapıya bürünmeden, ezenlerin kültüründen ve diğer kültürlerden gelen olumlu katkıların önemini küçümsemekten, kendi çevresinin gerçekliğinden beslenen kültürünün egemenliğini yeniden ele geçirirse kültürel olarak özgür olacaktır. Nitekim emperyalist egemenliğin zorunlu olarak kültürel baskı uyguladığı bir toplulukta ulusal kurtuluş zorunlu olarak bir kültür eylemidir (Cabral, 1979, s. 143).

Halkın kültürünü temsil eden ve savunan kurtuluş hareketleri, temsil ettiği toplumun maddi koşulları ne olursa olsun, o toplumun kültürün taşıyıcısı ve yaratıcısı olduğu gerçeğinin bilincinde olmalıdır. Kurtuluş hareketi ayrıca, toplumun bir veya belirli kesimlerinin ayrıcalığı olmayan ve kültürün popüler karakteri olan kitlesel bir karaktere ulaşmalıdır. Ancak kültür kitlesel bir karaktere sahip olsa da tekdüze değildir ve toplumun tüm kesimlerinde eşit olarak gelişim göstermez. Dolayısıyla toplumun her kesiminin kültürel özelliklerinin değerli olduğu düşüncesi kurtuluş hareketlerinin mücadele sırasında yapması gereken toplumsal yapının ayrıntılı analizinde yer almalıdır (Cabral, 1979, s. 143-144). Mücadeleyle karşı karşıya kalan her toplumsal grubun tutumu ekonomik çıkarları tarafından etkilendiği gibi kültüründen etkilenir. Bu çerçevede aynı sosyo-ekonomik gruptaki bireylerin kurtuluş hareketine farklı tepkileri vermelerinin nedenlerinden biri kültür seviyelerindeki farklılıklardır.

Cabral açısından kurtuluş mücadelesinde dikkat edilecek diğer husus “*kültürel yabancılaşma*”dır. Sömürgeci egemenlik deneyimi çoğu zaman yerli seçkinler ile halk kitleleri arasında toplumsal bir uçurum yaratır ve halkın bir kesimi kültürel yabancılaşmayla karşı karlıya kalır. Toplumdaki bölünmelerin artmasıyla birlikte nüfusun önemli bir kesimi sömürgecinin erdemliliğini özümserler. Sonrasında ise kendilerini, kültürel değerlerini hor gören insanlardan kültürel olarak üstün görmeye başlarlar. Bu bağlamda zihinlerin ve zihniyetlerin yeniden dönüşümü ulusal hareketle bütünleşmeleri için vazgeçilmez hale gelir. Yeniden dönüşüm mücadeleden önce başlatılabilir ama mücadele sırasında, kitlelerle günlük temaslarda ve mücadelenin gerektirdiği fedakârlık paylaşımında tam olarak var olmadıkça tamamlanmaz. Bu tür insanlar, sınıf önyargılarını kaybetmeden öğrenimleri, bilimsel veya teknik bilgileriyle kurtuluş hareketinin en üst sıralarına yükselebilir (Cabral, 1979, s. 145).

Kurtuluş mücadelesinde dikkat edilecek hususları vurguladıktan sonra arzu ettiği kurtuluş hareketi programının özelliklerini belirler. Bu program ona göre, halkın kültürüne dair derin bir bilgiye dayandırılmalı, bu kültürün unsurlarını takdir edebilmeli ve her birine gereken önemi vermelidir. Ayrıca, halkların toplam kültürel kompleksinde esas olanı ikincil olandan, olumlu olanı olumsuz olandan, ilerici olanı gerici olandan, güçlü olanları zayıf olanlardan ayırt edebilmelidir (Cabral, 1979, s. 150).

Zafer geldiğinde, her şeyden önce kendini özgürleştiren halkın kültürünü simgeleyen bir mayalanma olmalıdır. Eğer durum böyle değilse mücadele sırasında gönüllü olarak katlanılan çabalar ve fedakârlıklar boşa gitmiş olacaktır. Halk mücadele hedeflerinde başarısızlığa uğramış olacak ve tarihin genel çerçevesinde ilerleme kaydetme şansını kaçırmış olacaktır. Dolayısıyla kültürel direnişi “*sömürgeci kültürün ve kendi kültürümüzün olumsuz yönlerini ruhumuzda tasfiye ederken, aramızda, yine geleneklerimize dayalı, ancak dünyanın bugün insanlara hizmet için kazandığı her şeye saygı duyan yeni bir kültür yaratmalıyız*” (Cabral 2016, s. 117) şeklinde arzu etmektedir. Yeni bir yaratış sürecinde ise kültür, ulusal düzeyde geliştirilmelidir ancak başkalarının kültürünü küçümsemekten veya daha az değerli görmeden ve akılcıca başkalarının kültüründen yararlanarak oluşturulmalıdır. Bu bağlamda Cabral’a göre bağımsızlığı kazanmak ve kitleler için ekonomik ve sosyal ilerleme sağlamak için bir takım hedeflerin olması gerekir. Bunlar;

Popüler bir kültür ve tüm olumlu ve yerli kültürel değerleri geliştirmek; tarihe ve kurtuluş mücadelesinin zaferlerine dayanan ulusal bir kültürün geliştirilmesi; halkın (toplumun her kesiminden) siyasi ve ahlaki bilincinin ve vatanseverliğin, fedakârlık ruhunun ve bağımsızlık, adalet ve ilerleme davasına bağlılığın sürekli olarak yükseltilmesi; ilerlemenin talepleriyle uyumlu bilimsel, teknik ve teknolojik bir kültürün geliştirilmesi; sanat, bilim, edebiyat vb. alanlardaki insanlığın başarılarının eleştirel bir şekilde özümsemesine dayanan evrensel bir kültürün geliştirilmesi; modern dünyaya ve onun gelecekteki evrim sürecine mükemmel bir şekilde entegre olma amacıyla; insan kişiliğine karşı birlik, saygı ve özverili bağlılık gibi hümanist duyguların durmaksızın ve yaygın bir şekilde yükseltilmesi (Cabral, 1979, s. 152).

Kurtuluş Mücadelesinde ve Bağımsızlık Sürecinde Özgür Eğitim

Cabral açısından egemenliğe veya sömürgeciliğe karşı tam bir kurtuluş mücadelesi, sadece toprakların siyasi fethi şeklinde değil aynı zamanda insanları sömürgeciliğin bütün kollarından kurtarma mücadelesi şeklinde olmalıdır. Nitekim kurtuluş mücadelesi, farklı zamanlarda ekonomik grevlere, eğitim projelerine, programlara ve kültürel direnişe kadar sömürge egemenliğini sona erdirmek için bir dizi araç kullanmalıdır (PAGIC, 2022, s. 6). Bu bağlamda kurtuluş mücadelesi öncelikli olarak egemenlik altındaki halkın gerçekliğinden başlamalıdır çünkü ona göre;

... insanlar fikirler için ve insanların kafasındaki şeyler için savaşmazlar. İnsanlar barış içinde ve daha iyi yaşayabilmek, hayatlarının ilerlediğini görmek ve çocuklarının geleceğini garanti altına alabilmek, maddi avantajlar elde etmek için savaşır ve mücadelenin gerektirdiği fedakârlıkları kabul eder. Ulusal kurtuluş, sömürgeciliğe karşı mücadele, barışın ve ilerlemenin inşası - bağımsızlık - bunların hepsi, yaşam koşullarında gerçek bir iyileşmeye dönüşmedikçe halk için boş ve anlamsız şeylerdir. Bir bölgenin insanları yaşamın temel ihtiyaçlarından mahrum bırakılıyorsa, o bölgeyi özgürleştirmenin faydası yoktur (Cabral, 1979, s. 241).

Ulusal kurtuluş mücadelesini, ilerleme için geniş çapta mücadelenin bir parçası olarak nitelendirir (Cabral 2016, s. 179). İlerleme idealine olan bu bağlılığını *“ilerleme idealine olan bağlılığımızla gurur duyuyoruz”* şeklinde ifade ederek daha net bir şekilde ortaya koyar (Cabral 1979, s. 252). İlerleme idealine uygun kültürün gelişimi için *“kültürümüzü bilim karşısı olan her şeyden arındırmalıyız”* ifadesini kullanır ve bilimin kültüre sağlayacağı katkıya vurgu yapar. Ona göre kültür bilim temelinde geliştirilmeli, bilimsel olmalı yani hayali şeylere inanmayı içermemelidir (Cabral 2016, s. 123-124). Dolayısıyla arzuladığı eğitim bilimsel veriler ışığında uygulanan eğitimidir. Cabral’a göre, bilimsel temelli bir eğitime yatırım yapmak siyasi, ekonomik ve kültürel direniş düzeylerinde gerekli olan kurtuluş mücadelesinin temel bir ögesidir. Bu durumu şöyle ifade eder;

İster Cape Verde’de ister dünyanın herhangi bir yerinde olsun, eğitim her insanın özgürleşmesi ve insanlığın bilinçlenmesi çalışmasının temelini oluşturur; bireysel veya sınıfsal ihtiyaçlar veya kolaylıklarla değil, içinde yaşadığı çevreyle, toplumun ihtiyaçlarıyla ve genel olarak insanlığın sorunlarıyla ilişkilidir. ... Bugün eğitim, ırk veya köken ayrımı yapmadan, bilinçli ve zeki, yararlı ve ilerici bir varlık olarak insanın tam olarak gerçekleşmesini, dünyaya ve (coğrafi, ekonomik ve sosyal) çevresine hiçbir şekilde boyun eğmeden entegre olmasını amaçlamaktadır (Cabral, 1951, s. 24-25).

Cabral, kurtuluş mücadelesi sürecinde halk ve eğitim arasındaki ilişkiyi de analiz eder. Nitekim kurtuluş mücadelesi siyasi, ekonomik ve kültürel yönden olduğu gibi aynı zamanda halkın kendisiyle de ilgili olmalıdır. İnsanlar arasındaki birlik ve mücadele önemli olan iki durumdur. Birlik, sömürgeciye karşı mücadeleyi ve birliği gerçekleştirir ve toprağı olması gerektiği gibi inşa etmek için mücadele etmeyi sağlar (Cabral, 1979, s. 7). Böylesi bir ilişkinin gelişmesi için eğitim önemli bir yere sahiptir. Bu durumu şöyle dile getirir;

Topraklarımızda yeni bir insan doğuyor ve çocuklarımızla konuşma fırsatınız olursa okullarımızdaki çocukların zaten siyasi ve vatansever bir vicdana sahip olduklarını ve ülkelerinin bağımsızlığı için mücadele etmek istediklerini göreceksiniz. Birbirlerini anlamalarını sağlayacak bir bilinç, Afrika düzeyinde bir milli birlik ve beraberlik duygusu (Cabral, 1979, s. 71).

Afrika halkının eğitim durumunda eşitsizliklerin olduğunu belirtir. Burjuva ve üst kademe dışında emekçi kitleler ve özellikle köylüler genellikle okuma yazma bilmezler ve köy veya bölge sınırlarını hiç aşmamışlardır. Eğitimle birlikte egemenlik sürecinde edindikleri kompleksleri kaybederler ve diğer gruplarla temasa geçerek mücadelede belirleyici unsur olarak konumlarını kavrırlar. Köy dünyasının sınırlarını parçalarlar ve giderek kendilerini tüm ülkeye ve dünyaya entegre ederler. Mücadeledeki ve gelecekteki güncel faaliyetleri için yararlı olan sonsuz bir yeni bilgi dünyası edinirler ve savaşın gerektirdiği ulusal ve toplumsal devrimin ilkelerini özümserler (Cabral, 1979, s. 152). Bu doğrultuda okuma yazma bilmemeyle, korku ve cehaletle mücadele eden eğitim, Afrika halkının seslerini geri kazanmaya başlamasının ve hem ülkelerinde hem de dünya tarihi boyunca toplumun siyasi olarak bilinçli ve aktif üyeleri olarak ortaya çıkmasının aracı olacaktır (PAGIC, 2022, s. 6). Cabral şu ifadeleri kullanmıştır:

Tüm kurtarılmış bölgelerde okullar kurun ve öğretimi geliştirin.... Mevcut okullardaki çalışmaları iyileştirin, herkesin avantajını tehlikeye atabilecek çok sayıda öğrenciden kaçının. Okullar kurun ancak daha sonra kaynak eksikliği nedeniyle bazı okulları kapatmak zorunda kalmamak için elinizdeki gerçek potansiyeli aklınızda tutun. ...Öğretmenlerin siyasi eğitimi sürekli olarak güçlendirin... İster savaşçı ister nüfusun bir parçası olsunlar, yetişkinlere okuma ve yazma öğretmek için kurslar kurun. ... Kurtarılmış bölgelerde yavaş yavaş basit kütüphaneler kurun, sahip olduğumuz kitapları başkalarına ödünç verin, başkalarının kitap, gazete okumayı ve okunan şeyi anlamayı öğrenmelerine yardımcı olun (Cabral, 1979, s. 242-244).

Arzu ettiği eğitim sisteminde sömürgeci uygulamalara karşı direniş stratejilerinin öğrenilmesi ve öğretilmesine de önem verir. Afrika halkının deneyimleri, geçmişleri, bugünleri ve gelecekleri bu yeni eğitimin merkezinde olmalıdır. Eğitimle birlikte ülke kendi kaderini tayin hakkını geri kazanmalı ve yeni bir gelecek inşa etmelidir. Bu durumu şöyle ifade eder:

Okullar kurun ve tüm özgürleştirilmiş bölgelerde eğitimi yaygınlaştırın. En azından dördüncü yılını tamamlamış 14 ila 20 yaş arasındaki gençleri daha ileri eğitim için seçin. Şiddete başvurmadan tüm önyargılı geleneklere, halkımızın inanç ve geleneklerinin olumsuz yönlerine karşı çıkın. ... Gençlerde, özellikle 20 yaş üstü kişilerde, başka yerde okumak için ülkeyi terk etme çılgınlığına, kör bir diploma alma hırsına, aşağılık kompleksine ve yarın ülkemizde okuyanların veya ders alanların bu sayede ayrıcalıklı hale geleceği yanlış düşüncesine karşı çıkın (Cabral, 1965).

Eğitimde deneyimin öneminin farkındadır. Deneyim, halkın yerel bilgisiyle harmanlanmalıdır. Bu bağlamda Cabral, Portekiz ve Afrika topraklarındaki tarımsal koşullara ilişkin araştırma deneyimleri aracılığıyla bilgi üretiminin mevcut Afrika gerçekliklerine göre odaklanmasını savunur. Toprağı savunmanın en iyi yollarından birinin, toprağı sürdürülebilir bir şekilde nasıl kullanacağını öğrenmek ve anlamak ve ondan elde edilen faydaları bilinçli bir şekilde iyileştirmektir. Toprağı bilmek ve anlamak, insanları ve yaşam koşullarını iyileştirme haklarını savunmanın bir biçimidir (Cabral, 1949, s. 15-17).

Genel olarak bakıldığında Cabral, kurtuluş mücadelesi sırasında ve sonrasında halkın kendini, temelindeki kültür, öz değerler ve yeni bilgiler ışığında yeniden var etmesini ister. Bu çerçevede kendini yeniden var etmek isteyen insanlar, hem kendini eğitmeli hem de diğer insanları eğitmelidir. Korku ve cehaletle kararlı bir şekilde mücadele etmelidir. Ayrıca doğaya ve doğal güçlere boyun eğmeyi artık ortadan kaldırmalıdır. Cabral, bu süreçte insanları kazanmak ve hareketi güçlendirmek için ise sabır ve anlayış pedagojisini merkeze koyar. Bu durumu “Hayattan öğrenin, halkımızdan öğrenin, kitaplardan öğrenin, başkalarının deneyimlerinden öğrenin. Öğrenmeyi asla bırakmayın” (Cabral, 1979, s. 245) şeklinde vurgular.

PAULO FREIRE

Freire'nin, Cabral'ı tanıma ve ondan etkilenme süreci farklı olaylar çerçevesinde gelişir. Her şeyden önce özgürlük savunucusu Freire, Cabral'ın sömürgeye karşı verdiği mücadeleleri farklı kaynaklardan duyar ve onu takip eder. Cabral'la tanışmak ister ancak Cabral'ın bir suikast sonucunda ölümünden dolayı onunla tanışamaz. Sonraki süreçte Gine-Bissau'ya yapmış olduğu seyahatle birlikte onun hakkında çok şey öğrenir. Freire ve IDAC ekibindeki meslektaşları, 1975 yılında PAIGC liderliğinde Gine-Bissau hükümetinden “yetişkinler için okuryazarlık eğitimi alanında” işbirliği yapma daveti alırlar (Freire, 1978, s. 2). Nitekim Gine-Bissau Eğitim Komisyonu'nun, eğitimde sömürgecilik karşıtı yaklaşımlar konusunda önemli çalışmalar yapan Freire'yi eğitim sistemlerini daha da geliştirmeye yönelik davet etmesi önemli bir adımdır (Malott, 2023). Freire ve ekibi Gine-Bissau'ya ziyaretleri öncesi bir hazırlık sürecine girer. Gine-Bissau'nun genel durumu ve özellikle bu yer için kıymetli bir düşünür ve devrimci olan Cabral'ın düşüncelerini, eserlerini derinlemesine inceler. Freire bu süreçte Cabral'la ilgi ilk izlenimlerini şöyle ifade eder;

Ne yazık ki, onunla asla şahsen görüşemedim. Bu benim en büyük hayal kırıklığımdan biri; keşke onu şahsen tanısaydım. Ancak, onun çalışmalarını biliyorum ve kendimi Gine-Bissau, Cape Verde ve diğer ülkelerin kurtuluşundan sonra onları incelemeye adanmıştım. Gine-Bissau hükümeti tarafından, o zamanlar Cenevre'de birlikte çalıştığım bir ekiple birlikte, Gine-Bissau

halkına ve Cape Verde halkına katkıda bulunmak üzere davet edildim. Bu nedenle, Amilcar Cabral'ın çalışmalarında karşılaştığımız şeyleri ciddi bir şekilde incelemeye kendimizi adadık (Freire, 2020, s. 161).

Freire, hem gezi öncesi hem de gezi sırasında Cabral hakkında çok şey öğrendiğini ve ondan etkilendiğini belirtir. *“Cabral'dan çok şey öğrendim”* (Freire, 2020, s. 170) cümlesiyle birlikte etkileşimi net bir şekilde ortaya koyar. Bu bağlamda hem Freire'nin Cabral'dan neler öğrendiği ve Cabral'ın onun düşünceleri üzerinde ne gibi etkisi olduğu hem de Freire'nin düşünceleri farklı kavramlar çerçevesinde aşağıda ele alınacaktır.

Kültür, Egemenlik, Özgürlük Etkileşimi

Freire, günümüzde eleştirel eğitim teorisinin önemli bir temsilcisi çoğu zamanda kurucusu olarak tanınsa da aslında o pedagoji anlayışında ezilen bireylerin insanlaştırma ihtiyacını ortaya koymaya çalışır. Bunun nedeni, ezilen sınıfı sömüren ve ondan faydalanan egemen sınıfın, ezilen sınıfı insanlıktan çıkarma gerçekliğinin gün geçtikçe artmasından kaynaklanmaktadır. Freire açısından, insanlaşma problemi değer mekanizması çerçevesinde hem insanın temel problemi hem de uzak durulması imkânsız bir meselesidir (Freire, 2023, s. 61). İnsanlaşma, ona göre ezilenlerin özgürlük ve adalet arzusuyla ve kaybettikleri insanlığı yeniden kazanma mücadelesiyle olumlu bir durum olarak anlam kazanabilir. Dolayısıyla ezilenlerin insanlaşma mücadelesindeki tarihi ve insani görevi, hem kendilerini hem de ezenlerini özgürleştirmek olmalıdır. Ancak insanlaşma ezenler tarafından uygulanan adaletsizlik, sömürü, baskı ve şiddetle engellenir ve insandışılama olayını ortaya çıkarır. İnsandışılama, insan haline gelebilme yetisinin bir tahrif edilisidir. Ayrıca insanlığı çalınmış ve onların insanlığını çalmış olanları da niteleyen bir durumdur (Freire, 2023, s. 62-63).

İnsandışılamanın toplumsal ve siyasal olarak bir gerçekliğinin olmadığını, ancak nedenlerinin izlenmesiyle özgürleştirici pratikle altüst edilebilecek adaletsiz toplumsal düzenin zorunlu bir sonucu olduğunu savunur. Bilinç, sosyo-politik gerçeklikle eleştirel ve etkileşimli bir şekilde başa çıkabilmek için görünmeyen üstyapının açığa çıkarılması için mücadele eder. Freire, bilincin mücadelesiyle sosyo-politik paradigmayı değiştirmeye çalışırken öncelikli olarak sömürgecinin *praksis* anlayışını, sömürge düzenini sürdüren ve yöneten diyalog karşıtı eğilimlerini inceleyerek işe başlar. Nitekim bu stratejiler Cabral'da olduğu gibi ona göre de sömürgecilerin egemenliğini sürdürebilmesi için gerekli olan araçlardır. Öncelikli olarak egemenler bu stratejilerini uygulamak için fetih, böl ve yönet, manipülasyon, kültürel istila ve pedagojik açıdan bankacılık yöntemlerini uyguladılar. Bu stratejiler, sömürgecinin kontrol aygıtlarının ardındaki uygulamalardır. Sömürgeci süreçte egemen olan ile egemenlik altına alınan arasında, kültürel ve sınıfsal bir çatışma gerçekleşir. Bu çatışma, Freire'e göre, egemen olanın egemenlik altına alınanın *“güçlerini kıracağı, onların kendilik bilincini uyuşturmak için elinden gelen her şeyi yapacağı bir çatışmadır; bunu, egemenlik altına alınanların yaşantılarında varolan ve sayesinde var oldukları bir şey olarak kültürlerini inkâr etmek suretiyle gerçekleştirir”* (Freire, 2023, s. 266). Çatışmalar sonrası ezilenlerin kültürünü inkâr etmeye başlamaları Freire göre, Cabral açısından da merkezi bir kavramdır. Nitekim her iki düşünür açısından özgürleşme sürecinde inkârdan uzak durup kültürene sahip çıkma en önemli mücadele elemanıdır.

Onlara göre kültürünü inkâr ettirme olayı bir takım süreçler sonrasında gerçekleşir. Cabral ve Freire açısından egemen olanlar, ezilenlerin kendi kültürlerine yönelik olumsuz bir tutum sergilemesi için bir baskı süreci gerçekleştirir. Böylece ezenler, ezilenlerin kendi kültürlerini çirkin ve aşağılık bir şey olarak kavramalarını ve bunun sonucunda da kendi kültürlerini reddetmelerini sağlar. Ezilenler, oldukları gibi olmaları engellenmiş bir varlık olarak yaşar. Bu durum karşısında da *“egemenlik altına alınmış kişiler, egemenlerin söylediği gibi kendi kültürlerinin çirkin olmadığını sonunda anladıkları zaman ne olur? Kendi değerlerinin değersiz olmadığını, dünya üzerindeki varlıklarının egemenlerin söylediği gibi aşağılık olmadığını gördükleri zaman ne olur?”* (Freire, 2023, s. 266) gibi sorular ortaya çıkar.

Freire'e göre, insanlar sadece yaşayan varlıklar olarak değil aynı zamanda tarihsel, kültürel ve toplumsal açıdan var olan varlıklardır. İnsanlar kendi yollarını kendileri yaratır. Bunu yaparken hem kendilerinin yarattıkları yola hem de kendilerini yeniden yaratan yola kendilerini adayan varlıklardır (Freire, 2021b, s. 116-117). Bu doğrultuda ezilenler, kendilerine ait olan kültürel yaşantıları yoluyla nasıl dövuşüleceğini öğrenirler ve mücadele ederler. Freire'e göre, Cabral'da özgürleşme hareketlerinin bir yandan kültürel bir olgu olduğunu, öte yandan ise

kültürün bir etkeni olduğunu savunur. Mücadele sürecinde ezilenler, kültürleri içinde ne kadar aktif ve eylem içinde olurlarsa o kadar birleşirler, büyürler ve hayal ederler. Egemenlik altına alınmış kültür, kendini özgürleştirme gereğini idrak ettiği zaman tıpkı egemen kültür gibi kendi stratejilerini geliştirmek zorunda olduğunu keşfeder (Freire, 2023, s. 267-268). Bu çaba olmadığı takdirde egemen güçler tarafından diyalog karşıtı kültürel eylemler ortaya çıkar. Diyalog karşıtı kültürel eylem de “halkın fethedilmesini, bölünmesini, manipüle edilmesini ve kültürel istilayı” içerir (Freire, 2023, 200). Her biri kültüre zarar veren öğelerdir. Bunlar içerisinde yer alan kültürel istilada, istilacılar bir başka grubun kültürel bağlamına ve potansiyellerine saygı göstermezler. İstila ettikleri grubun ifade yeteneklerini zayıflatarak kendi bakış açılarını dayatırlar ve istila edilenlerin yaratıcılığına zarar verirler (Freire, 2023, s. 172). Nitekim Freire’e göre;

İster güler yüzle ister kaba saba gerçekleşsin, kültürel istila her zaman istilaya uğrayan kültürün özgünlüklerini kaybeden veya kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan insanlarına karşı bir şiddet edimidir. Kültürel istila boyunca istilacılar sürecin hem yazarları hem de oyuncularıdır. İstila ettikleri ise nesneleridir. İstilacılar biçimlendirir; istila edilenler biçimlendirilir. İstilacılar seçer; istilaya uğrayanlar bu seçime uyar veya uymaları beklenir (Freire, 2023, s. 173).

Her türlü egemenliğin ya fiziki ve açık biçimde ya da yardım eden dost rolünde istilayı içerdiğini belirtir. Nitekim istila, ekonomik ve kültürel egemenliğin bir biçimidir. Kültürel istilalar kültürel boyun eğdirmeye neden olur. Boyun eğdirmeye, kültürel saldırıya uğrayanların kültürel özgünlüğünü yitirmesini sağlar. Böylece saldırıya uğrayanlar zamanla istilacıların değerlerini, bakış açılarını, normlarını ve hedeflerini benimserler (Freire, 2023, s. 173). İşte bu durum hem Cabral açısından hem Freire açısından çok tehlikeli ve dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Freire’e göre egemenlik niteliğindeki kültürel istila, hem kasıtlı ve planlı hem de ezen bir gerçekliğin ürünüdür. Dolayısıyla ezenler, ezilenlerin yaşam tarzlarını, gerçeklik algılarını ve düşünce yapılarını araştırıp öğrenirler. Nitekim bu sayede onların üzerinde daha etkin biçimde egemenlik kurarlar. Kültürel istilanın başarılı olabilmesi için, istilaya uğrayanların zayıf olduklarına ikna edilmeleri gerekir. Böylece kültürel istila açısından, istilaya uğrayanların hayatı ve gerçekliği kendi bakış açılarıyla değil, istilacıların bakış açılarıyla öğrenmeleri gerçekleşir. Onlar, istilacıları ne kadar çok taklit ederlerse, istilacıların konumu da o kadar kalıcı olur. İstilanın gücü ve alanı arttıkça istilaya uğrayanlar kendilerine ait olan kültürlerinin ruhuna ve kendilerine daha fazla yabancılaşırlar (Freire, 2023, s. 173-174). Bu doğrultuda kültürel istilayı, hem egemenliğin kısmen aracı hem de kısmen de sonucu olarak değerlendirir.

Böylesi zorlu bir süreçte Cabral ve Freire açısından, ezilenlerin yaşadıkları baskıdan, istiladan kurtulabilmesi için bir kurtuluş mücadelesini vermesi gerekir. Kurtuluş mücadelesi önemli bir harekettir ve ezilenler kurtuluş mücadelelerinde de kendi kendilerinin savunucuları olmalıdır (Freire, 2023, s. 72). Nitekim ezilenler özgürleşmeyi, “şans eseri değil; bu özgürleşme arayışı praksişiyle, özgürleşme için mücadele etme gereğini tanıyarak” elde edeceklerdir (Freire, 2023, s. 64). Burada Freire üzerinde, Cabral’ın devrimci pratiğe yönelik görüşlerinin etkisi hissedilir. Bu çerçevede Freire’e göre, gerçek praksis ancak özgürleşme mücadelesiyle mümkündür ve onsuz ezen-ezilen çelişkisinin çözülmesi imkânsızdır. Bu hedefe ulaşmak için ezilenler gerçeklikle eleştirel olarak yüzleşmelidirler, aynı zamanda da bu gerçekliği nesnelleştirmeli ve ona yönelik eylemde bulunmalıdır. Arzu edilen mücadele süreci için de farklı aşamalardan geçilmelidir. Mücadeleye başlandığı ilk zamanlar ezilenlerin hedefi ve ideali “insan” olmaktır. Fakat insan olma sürecinde ilk zamanlar bir sapma meydana gelir çünkü onlar için insan olmak, “ezen olmaktır”. Nitekim ezilenler yaşadıkları sömürülerden ötürü insanlık modellerini ezenlerde görmektedir. Özgürleşme süreci için gerekli gördüğü devrim bile bu durumla karşı karşıya kalır. Çünkü devrimsel sürece katılan ezilenlerin büyük bir kısmı eski ezenlerin gölgesi üzerinde olduğu için devrimi kişisel bir devrim haline dönüştürme çabasına girer. Ezenin imajını içselleştirerek onların ilkelerini benimsemiş haldeki ezilenler, bu yüzden özgürlükten korkarlar. Ezilenlere zarar veren “özgürlük korkusu” onları ezenlerin rolünü arzulamaya yönelten veya onları ezilen rolüne bağlayan korku incelemeleridir (Freire, 2023, s. 64-65). Bu nedenlerden dolayı kendini özgürleştirmek isteyen ama egemenlik altına alınmış kültürü oluştururlar (Freire, 2023, s. 267). Ancak ezilenlerin bir türlü kopamadıkları ezenler ne başkalarını ne de kendilerini özgürleştirebilirler. Freire bu durumu şöyle izah eder;

Ezenler ötekileri insandışılaştırır ve onların haklarını ihlal ederken, kendileri de insandışı hale gelirler. Ezenler için “insani varlık” sadece kendileridir; öteki insanlar “şeyler”dir. Ezenler için sadece

bir tek hak vardır: Kendilerinin barış içinde yaşama hakkı. Buna karşılık ezilenlerin hakkı ise –ki bu haklar bile her zaman saygı görmezse olsa kabullenilir- hayatta kalmaktır (Freire, 2023, s. 76).

Freire’e göre ezilenlerin özgürleşmesi aslında insanların özgürleşmesidir. Bu doğrultuda insan ne kendi mücadelesiyle kendini özgürleşebilir ne de başkaları sayesinde özgürleşebilir. Özgürleşme insani bir olgu olduğu için yarı insanlar tarafından elde edilemez. İnsanları, yarı insani varlıklar olarak değerlendirme olayı da aslında insandışılştırma olayıdır. Dolayısıyla özgürleşme sürecinde insandışılştırıcı yöntemlere başvurmamalıdır (Freire, 2023, s. 85-86). Özgürlüğü elde etme noktasında şöyle bir ifadede bulunur;

Özgürlük fethedilir, armağan olarak alınamaz. Özgürlüğün izini, sürekli ve sorumlulukla sürmek gerekir. Özgürlük insanın dışında bir ideal değildir; mit haline gelen bir fikir de değildir. İnsanın yetkinleşme arayışının olmazsa olmaz bir koşuludur (Freire, 2023, s. 65).

Ezilenler özgürleşme yani insan olma mücadelesi verirken aynı zamanda ezenlerin egemen olma hırsını ortadan kaldırır ve kaybetmiş oldukları insanlığı da onlara yeniden kazandırır. Nitekim hem kendilerini hem de kendilerini ezenleri özgürleştirebilecek olan yalnızca ezilenlerdir. Bu nedenle ezilenlerin mücadele sürecinde yaşadıkları çelişkiler özgürleşme sürecindeki yetkin insanın ortaya çıkmasıyla çözülmüş olacaktır (Freire, 2023, s. 75). Özgürleşme sürecinde ideal insanın ortaya çıkması için de devrime ihtiyaç duyulmaktadır. Cabral gibi Freire de “*her gerçek devrim, kültür devrimidir*” fikrini savunmaktadır (Freire, 2023, s. 201). Nitekim tarihsel eylem içerisinde yer alan kültürel eylem, egemen durumdaki yabancılaşmış ve yabancılaştırıcı kültürü aşmanın önemli bir aracı konumundadır. Devrim, ezen toplum içinde nesnel koşullar altında sosyal bir olgu olarak ortaya çıkar. Ezme ve ezilme durumunu, özgürleşme süreci içerisinde olan insanların birlikte hareket etmesiyle ortadan kaldırmaya çalışan bir durumdur. Dolayısıyla devrimci süreç dinamiklidir. Bu dinamiksel süreçte halk ve önderler hem diyalog içinde olmayı hem de iktidar kullanımını karşılıklı olarak öğrenir (Freire, 2023, s. 157). Bu durumu şöyle izah eder;

Halkla diyalog ne bir taviz ne de bir armağandır; hele egemenlik için kullanılan bir taktik hiç değildir. Dünyayı “adlandırmak” üzere insanların kendi aralarında yüzleşmeleri olarak diyalog insanların gerçek insanlaşmasının temel bir ön koşuludur (Freire, 2023, s. 157-158).

Özgürleştirici eylem doğası gereği “*diyalogcu*” olmalıdır. Diyalog, özgürleştirici eyleme eşlik etmelidir ve özgürleşme gibi diyalog da özgürleştirici eylemin sürekli bir yönü haline gelmelidir (Freire, 2023, s. 159). Diyalogcu yapının sürekliliği için kültürel devrimin başlatıcılarından biri olan devrimci önderler, daha önceki kültürel değerleri ve eylemi ön planda tutarak yola çıkmalıdır. Bu sayede devrimci güç, daha dinamik bir şekle bürünür ve toplumun yeniden inşasına katılmak isteyen herkese açık olduğunu gösterir. Nitekim kültür devrimi, diyalogcu kültür eyleminin zorunlu bir devamıdır (Freire, 2023, s. 178-179). Kültür devrimini yeniden kurmaya çalışan kültür eyleminin hedefi, bütün toplumun yeniden inşa edilmesinde yönelik olmalıdır. Devrim aracılığıyla yeniden yaratılan kültür, bu yeniden inşanın temelinde yer alan önemli bir araçtır. Kültür devrimi, “*devrimci yöntemin, conscientizaçaosu (bilinçlenme) çerçevesinde gösterdiği azami çabadır; bu çaba, görevi ne olursa olsun her bireye ulaşabilmelidir*” (Freire, 2023, s. 179). Bireylerin, gerçek bir praksis sayesinde, nesne statüsünü aşır tarihsel özne statüsünü benimsemelerini sağlayan ciddi ve ayrıntılı bir bilinçlenme gayreti olmalıdır. Bu sayede kültür devrimi, önderler ve halk arasında süreklilik göstermesi gereken diyalog praksisini geliştirir ve halkın iktidara katılımını daha sağlam hale getirir (Freire, 2023, s. 180). Görüldüğü gibi, halkın birliği diyalojik pratiğin gücünü garanti eder. Halk ve önderleri arasındaki işbirliği, baskıcı kültürel yapıların gizli tehditlerine ve manipülasyonlarına karşı kendilerini savunmalarını güçlendirir. Dolayısıyla böylesi bir diyalojik dinamikte, birey artık kurtuluş arayışında eşit bir katkıda bulunmaya başlar.

Kurtuluş bir doğumdur ve acı verici bir doğumdur. Ortaya çıkan insan yeni bir insandır ve varoluşu ancak ezen-ezilen çelişkisi tüm insanların insanlaştırılmasıyla alt edildiğinde mümkündür. Ya da başka bir deyişle, bu çelişkinin çözümü, bu yeni insanı dünyaya getirme çabasında doğar: Artık ezen de yoktur ezilen de, sadece özgürlüğe ulaşma sürecindeki insan vardır (Freire, 2023, s. 67).

İnsanların kurtuluşlarının liderlerden gelen bir hediye değil, işbirlikçi bir çabanın sonucu olduğuna inanmaktadır. Freire için bu işbirliği kavramı, liderler ve halk arasındaki iletişim ve diyalogun bir ürünüdür ve somut toplumsal gerçekliklerle etkileşime girmeyi öngörür. Bu süreçte işbirliğine güven ve inanç gereklidir aksi takdirde herhangi

bir toplumsal değişim olasılığı imkânsız hale gelir. Dolayısıyla, güvene dayalı bir ilişki, halkın liderlerine olan güveninin ve liderin halka olan güveninin bir yansımasıdır. Bu sayede diyalojik ilişki ve işbirliği, liderler ile halk arasında doğal bir birlik anlamına gelir. Halk ile liderler arasındaki birlik, kurtuluşa ulaşmada temel hedeftir. Ancak birliği sürdürürken, insanların bağlayıcı bir güç olarak tanımladıkları ortak zemin göz ardı edilmemeli ve unutulmamalıdır (Freire, 2023, s. 188-192). Bu noktada vazgeçilmez olan birliği gerçekleştirmek ve devam ettirebilmek için devrimci süreç, ilk anından itibaren kültürel eylem olmak zorundadır. Kültürel eylem Freire'e göre "sosyal yapıya, bu yapıyı korumak ya da değiştirmek hedefiyle etkide bulunan daima sistematik ve amaçlı bir eylem biçimidir" (Freire, 2023, s. 195). Kültürel eylem ya egemenliğe ya da insanların özgürleşmesine hizmet eden zıt bir yapıya sahiptir. Kültürel eylemin bu karşıt yapıları, sosyal yapının içinde ve üzerinde etkide bulunurken sürekliliği ve değişimin diyalektik ilişkilerini yaratırlar (Freire, 2023, s. 199). Böylece "diyalogcu kültürel eylem ve diyalog karşıt kültürel eylem" yapıları oluşur.

Diyalogcu kültürel eylemin hedefi, süreklilik-değişim diyalektiğini ortadan kaldırmak değildir; diyalogcu kültürel eylem, daha çok, sosyal yapının uzlaşmaz çelişkilerini aşmayı ve böylelikle insanların özgürleşmesini sağlamayı hedefler. Dolayısıyla kültürel eylem sürecinde Freire'in sık sık vurguladığı gibi gerçek bir devrim yani kültür devrimi gereklidir. Bu devrim sürecinde ise kültürel sentez gerçekleşmelidir. Kültürel sentezi, içinde biçimlendiği yapıların koruyucusu olarak kültürle yüzleşen bir eylem biçimi olarak nitelendirir (Freire, 2023, s. 200-201). Kültürel sentezde istilacılar bulunmadığı için insanlara dayatılan bir model de yoktur. Bunların yerine gerçekliği "eleştirel olarak analiz eden ve tarihsel sürece özneler olarak" müdahale eden önemli aktörler bulunur. Halk ve önderler, işbirliği içerisinde eylemlerinin genel hatlarını belirlerler. Böylece önderler ve halk, aslında yeni kavrayış ve eylem içinde yeni bir doğuş yaşar. Yabancılaşmış kültürün aslında ne olduğunu daha net kavrarlar ve yabancılaşmadan kurtulmuş bir kültürün oluşumuna karşılıklı başlarlar. Dolayısıyla "önderlerin aydınlanmış idraki, halkın ampirik bilgisiyle yenilenir, halkın bilgisi ise önderlerin idraki ile kesinleştirilir" (Freire, 2023, s. 202). Kültürel sentez halk ile önder arasında görüş farklılığının olabileceğini kabul eder. Böylece önderlerin dünyaya bakışıyla halkı bakışı arasındaki çelişkiyi, her ikisini de zenginleştirerek çözümlemeye çalışır.

Kurtuluş Mücadelesinde Eğitim

Freire'e göre, gerçekleştirilen bir devrimin hem kültürel devrim olmasını sağlayan hem de devrimin tüm aşamalarında yer edinmesi arzu edilen en önemli unsur eğitim ve diyalogdur (Freire, 2023, s. 157). Onun bu düşüncesinin şekillenmesinde Cabral'ın etkisi bulunmaktadır. Bu doğrultuda bu kısımda Cabral'ın, Freire'nin eğitim düşüncesinin şekillenmesindeki etkisi daha çok ele alınacaktır. Freire, Gine-Bissau'ya gitmeden önce yaptığı incelemeler ile gittikten sonra elde ettiği bulgular sonucunda Cabral'ı daima halkla birlikte olan ve kurtuluş mücadelesinde "karşılıklı olarak öğreten ve öğrenen" liderlerden biri olarak tanımlar. Ona göre, Cabral'ın halkın gelişimine olan bağlılığı, kurtuluş mücadelesinin parçası olarak kurtarılmış bölgelerdeki eğitim çalışmalarını şekillendirir (Freire, 1978, s. 18-19). Freire, Cabral ile hiç tanışmamış olmasına rağmen ondan öğrendiklerinin bir kısmını şöyle ifade eder;

Cabral'dan çok şey öğrendim... Ama ilerici eğitimci ve devrimci eğitimci için bir zorunluluk olan bir şey öğrendim. İkisi arasında bir ayırım yapıyorum: Bana göre ilerici bir eğitimci, bizimki gibi burjuva sınıflı toplum içinde çalışan ve hayali sadece okulları daha iyi hale getirmenin ötesine geçen ki bunun yapılması gerekiyor, kişidir. Ve ötesine geçer çünkü [onların] hayal ettiği şey, burjuva sınıflı bir toplumun sosyalist bir topluma radikal dönüşümüdür. Bana göre bu ilerici bir eğitimcidir. Oysa devrimci bir eğitimci, benim görüşüme göre, hem toplumsal hem de tarihsel olarak, süreç içinde olan bir toplumda çok daha ileri bir seviyede [kendilerini] bulan kişidir (Freire, 2020, s. 170).

Freire'nin ifadelerinde görüldüğü gibi, Cabral ona göre kesinlikle ileri bir "devrimci eğitimci"dir. Aynı şekilde "Amilcar benim için bir devrim pedagoguydu. Yani, halkının kurtuluşu hayalini ve bu hayali gerçekleştirmek için gereken politik ve pedagojik prosedürleri mükemmel bir şekilde somutlaştırıyordu" (Freire, 2020, s. 162) şeklindeki düşüncesi de bu durumu ortaya koymaktadır. Freire, Cabral'ın eğitim ile ilgili çalışmalarını incelerken bir yandan da Gine-Bissau'daki eğitim yapısını inceler. Sömürgeci bir eğitim yapısına sahip olan bu bölge için Cabral tarafından verilen mücadeleye daha fazla şahit olur. Bu bağlamda Cabral gibi sömürgeci eğitim modelini, gençlerde aşşağılık duygusu yaratmak için tasarlanmış bir model olarak değerlendirir. Sömürgeci eğitim

öğrencilere pasif nesnelermiş gibi davranarak onları egemen kılmayı amaçlar. İnsanların tarihini, kültürünü ve dillerini olumsuzlamak üzere bir süreç tasarlar (Freire, 1978, s. 14).

İnsanları yabancılaştırarak özgürleştirmek mümkün değildir. Gerçek özgürleşme –insanlaşma süreci- insanlara bir başka mevduatın yaratılması değildir. Özgürleşme bir praksistir: İnsanların üzerinde yaşadıkları dünyayı dönüştürmek için düşünmesi ve eyleme geçmesidir (Freire, 2023, s. 97).

Freire’e göre, kurtarılmış bölgelerde sömürge eğitim modelinin sökülüp yeniden inşa edilmesi gerekir. Nitekim sömürge eğitiminin başlıca hedeflerinden biri, insanların Afrikalı yapısından ve kültüründen koparılıp çıkarılmasıdır. Sömürgeci eğitim ona göre, *“ayrımcıydı, vasattı ve laf kalabalığına dayanıyordu. Ulusal yeniden yapılanmaya hiçbir katkıda bulunamazdı çünkü bu amaç için oluşturulmamıştı”* (Freire 1978, s. 13). Dolayısıyla eğitimin yeniden yapılandırılması hassas bir süreçtir ve çok dikkat edilmesi gerekir. Bu durumu şöyle ifade eder;

Kültürel deneyimde, ötesinde var olmadığımız bir değişim gerekliyse onu varoluş nedenleriyle anlamaya çalışmak zorunda kalırız. Bunu kabul etmek veya reddetmek için kültürümüzü anlamalıyız, sadece onun bir nesnesi olmadığımızdan ziyade, onun grupların veya kişilerin gönüllü kararlarının sonucu olmadığını da bilerek. Bu şüphesiz ki, anlayışın, tutumun, zevkin, saygı duyulanlara değer vermemenin değişimi karşısında ne uzlaşmamıza ne de duygusal bir saflıkla ayaklanmamıza yettiği anlamına geliyor. Bu anlamda, köklü, eleştirel bir eğitim hiçbir zaman değişim aydınlık kavrayışından vazgeçmez, hatta insanın dünyadaki müdahaleci varlığını da ortaya çıkarır. Aynı zamanda, dünya karşısında aldığımız pozisyonun politik ve ideolojik doğası, bunun bilincinde olsak da olmasak da değişimin aydınlık kavrayışında şekil alır (Freire, 2022b, s. 35).

Freire ve ekibi, Gine-Bissau’ya gelmeden önce bu bölge için yaptıkları araştırmalar çerçevesinde bir eğitim programı tasarlar (Freire, 1978, s. 14). Aslında yeni bir eğitim sistemi için çalışmalar, savaş sırasında kurtarılmış bölgelerde başlar. Ancak önemli olan savaşlar bitmeden önce kurtarılmış bölgelerde başarılmış olan her şeyi savaş sonrası bağımsızlık için geliştirmektir (Malott, 2023). Savaştan sonra devrimci hükümet, yeni bir sistem yaratılırken sömürge okullarını kapatmayı seçmez. Bunun yerine, *“radikal dönüşümü hızlandırabilecek bazı temel reformlar getirir”* (Freire, 1978, s. 20). Bu süreçte Cabral ve Freire’e göre devrimci bir eğitim, öncelikli olarak pasif olarak tüketilecek içeriği yani *“bankacı modeli”* değiştirmeye yönelmelidir. Bankacı model Freire’de geleneksel eğitim boyutunda ezberci eğitimi temsil eden bir kavramdır. Bu modelde bilgi bir yatırım aracı olarak değerlendirilir. Öğrenim görenler bir veznedar gibi bilgiyi zihne yatırır. Duruma göre bunları çıkarıp kullanırlar (Freire, 2023, s. 280). Bu sisteme her iki düşünür tamamen karşıdır ve mücadele sürecinde modeli değiştirmek için uğraşırlar. Çünkü Freire’nin de belirttiği gibi *“özgürleşme davasına gerçekten bağlananlar; ne bilinci dolduracak boş bir kap olarak gören mekanik bilinç anlayışını kabul edebilirler ne de özgürleşme adına bankacı egemenlik yöntemlerinin kullanılmasını”* kabul edebilirler (Freire, 2023, s. 98). Bunların yerine, öğrencilerin yeni fikirlerle ilişkili olarak kendi düşünce süreçleri üzerinde eleştirel bir şekilde düşünme fırsatına sahip olmalarını sunacak bir program oluştururlar. Freire için bu, sömürgeci öğretinin pasif nesnelerinin, sömürgeciliğin sona erebilmesi için aktif özneleri haline gelmeye başladığı yoldur. Bu bağlamda kurtuluş için bir eğitim süreci şunlara dikkat etmelidir;

Dayanışma, toplumsal sorumluluk, yaratıcılık, ortak iyilik hizmetinde disiplin, uyanıklık ve eleştirel ruh gibi değerleri somutlaştırmayı öngören bir eğitim - PAIGC'nin tüm kurtuluş süreci boyunca şekillendirildiği değerler - eğer öğrenciler sömürge eğitim sisteminde oldukları gibi, öğretmenleri tarafından kendilerine aktarılan paketlenmiş bilginin yalnızca alıcıları olmaya devam ederlerse mümkün olmazdı (Freire, 1978, s. 33).

Görülmektedir ki kurtuluş mücadelesi sürecinde ve sonrasında Freire, paketlenmiş bilgileri öğrencilere aktaran bir öğretmen modelini tercih etmez. Kültürel işçi olan öğretmen modelini tercih eder. Nitekim öğretmenler kültürel bir işçi olmadıkları müddetçe sözleri kendileri dışında kimse tarafından duyulmayacaktır (Freire, 2021b, s. 127). Bu eğitimciler, eğitimde cesurca baskıcı yapıları sorgulamalı ve alternatif bir bilinç inşasına katkı sağlamalıdır.

Dolayısıyla öğretmen, hem öğrencinin özgürleşmesinde hem de toplumun demokratikleşmesinde önemli bir aktör görevinde olmalıdır (Freire, 2022a, s. 48-49).

Freire ve ekibi, bölge hakkında arzu ettiği eğitim tasarımı oluşturduktan sonra, düşük maddi imkânlarla göre nelerin daha iyi yapılabileceğine ve maddi koşulları iyileştirmenin yollarının neler olabileceğine dair incelemelere başlar. Yapılan incelemeler sonucunda yaşanan zorluğa ve sınırlı olan maddi kaynaklara rağmen “*öğrencilerin ve işçilerin çoğunlukla yaratıcı bir çaba içinde olduğuna*” dair bir bulguyu oluştururlar (Freire, 1978, s. 28). Böylesi bir çabanın kaynağı Freire göre Cabral’dır. Çünkü ona göre Cabral yaşadığı dönemde, yeni bir eğitim sistemini inşa etmede önemli adımlar attı. Devrimin bir pedagoğu olarak *Cabral*, halkla birlikte “öğrendi” ve “onlara devrimci praksiye öğretti” (Freire, 1978, s. 33). Cabral’ın vurguladığı praksiye, Freire’nin felsefesinde de merkezi bir kavramdır. Teori, pratik üzerine eleştirel bir düşüncedir ve pratiğe daha fazla farkındalıkla geri dönmek için vazgeçilmezdir. Uygulama ise teoriyi yeniden yönlendirir ve tartışmaya açar. Freire, teori ve pratik arasındaki birlik üzerinde ısrarcıdır ve eylem ile düşünce arasındaki diyalektiğin, devrimci dönüşüm için temel bir unsur olduğunu düşünür. Bu bağlamda hümanist ve özgürlükçü bir pedagojiyi amaç edinen “Ezilenlerin Pedagojisinde” praksiye üzerine vurgu yapar ve eğitimde praksiye yönelik iki aşamadan bahseder. Bunlar;

Birinci aşamada ezilenler, içinde ezildikleri dünyayı deşifre ederler ve praksiye aracılığıyla, bu dünyanın dönüştürülmesine kendilerini adanlar. İkinci aşamada ki bu aşamada içinde ezildikleri gerçeklik zaten dönüştürülmüştür, bu pedagoji ezilenlere ait olmaktan çıkar ve sürekli özgürleşme sürecinde tüm insanların pedagojisi haline gelir. Her iki aşamada da derine inen eylemlerle egemenlik kültürüne, kültürel bakımdan karşı çıkılması söz konusudur. Bu karşı çıkış, ilk aşamada ezilenlerin içinde ezildikleri dünyayı algılama tarzındaki değişim; ikinci aşamada ise devrimci dönüşümle ortaya çıkan yeni düzenin üzerine bir karabasan gibi çöken, eski düzende yaratılmış ve geliştirilmiş mitlerin kovulması yoluyla gerçekleşir (Freire, 2023, s. 73).

Freire yaptığı incelemeler sonucunda, Cabral’da devrimci pratiğin varlığını açık ve kesin bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Toplumun dönüşümü için eylem ve yansıma arasındaki diyalektik ilişkide, Cabral’ın devrim pedagojisinin önemini vurgular. Ayrıca praksiye yoluyla, kurtuluş mücadelesindeki halkın birlikte olmayı öğrenebileceğine yönelik fikrini savunur (Pereira & Vittoria, 2012, s. 301). Freire bu durumu şöyle ifade eder:

Amilcar Cabral’da kınama ve duyuru hiçbir zaman birbirinden ayrılmamıştır, çünkü bunlar hiçbir zaman devrimci pratiğin dışında olmamıştır. Ezici gerçekliğin, yağmanın, o yağmayı gizlemeye çalışan sömürgeci komedinin teşhirini, eski toplumun ortasında devrimci toplum aracılığıyla kendini kuran yeni toplumun duyurusunu, her zaman yoldaşlarıyla birlikte, mücadele pratiği içinde yaptı. Siyasi tercihi ile pratiği arasındaki tutarlılığı tam olarak yaşayan bir adam olarak Cabral’ın kullandığı sözcük her zaman eylem ile düşünce, pratik ile teori arasındaki diyalektiğin birliğiydi (Freire, 1978, s. 23).

Devrim pedagojisinde ya da devrim praksiğinde özgürleşmeyi hedef edinenler daha öncede vurguladığı gibi pasif öğrenci sistemini benimseyen bankacı eğitim kavramını her yönüyle reddetmelidir. Özgürleşmeyi isteyenler “insanları bilinçli varlıklar, bilinci de dünyaya yöneltmiş bilinç olarak” kavramalıdır. Böylelikle insanın bilgi edinimlerini bir yatırım hesabı olarak gören geleneksel eğitim modeline son verilmeli ve bu model yerine, insanların yaşama dair “*problemleri tanımlamalarının pratiğine*” geçilmelidir (Freire, 2023, s. 98). Problem tanımlayıcı eğitim, devrimcinin gelecek idealidir ve bu özelliğiyle insanın tarihsel doğasına karşılık düşer. İnsan, kendini aşar, ileriye doğru hareket eder ve ileriye doğru bakar. Böylece insanlığa doğru bir yöneliş gerçekleşir. Ancak tam anlamda insanlığa yönelik sadece tek başına veya bireycilikle değil bir bütün olarak topluluk ve dayanışma içinde olabilir (Freire, 2023, s. 103-104). Nitekim bir praksiye olarak problem tanımlayıcı eğitim, egemenliğe tabi kılınmış insanların kurtuluşları için mücadele etmesi yolunda önemli bir hedef belirleyici özelliğe sahiptir. Böylesi bir hedef “*öğretmenlerin ve öğrencilerin, otoriterliğin ve yabancılaştırıcı entelektüalizmin üstesinden gelerek eğitim sürecinin öznelere olabilmelerini sağlar*” (Freire, 2023, s. 105). Aynı zamanda insanların, gerçekliğe yönelik hatalı anlayışlarını fark etmelerini ve bunları yıkmalarını sağlar. Böylece dünya insanların, insanlaştıkları bu dönüştürücü eylemin nesnesi olur. Çünkü problem tanımlayıcı eğitim, ezenlerin kendi egemen çıkarlarına yönelik bir özelliğe sahip sahiptir. Bu eğitim ancak devrimci toplumda sistematik şekilde uygulanabilir (Freire, 2023, s. 105).

Bir müdahale biçimi olarak eğitim dediğim zaman hem toplumdaki ekonomi, insan ilişkileri, mülkiyet, istihdam hakkı, toprak sahibi olma hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi konularda radikal değişiklikler yapma arzusuna hem de tarihi hareketsizleştirmeyi ve adaletsiz bir sosyoekonomik ve kültürel düzeni devam ettirmeyi amaçlayan gerici pozisyona gönderme yapıyorum (Freire, 2021a, s. 150).

Cabral gibi Freire'e göre de devrimci praksis, kültürel sömürgecilikten kurtulma meselesini içerdiği gibi üretim sistemi meselesini de içerir. Freire, üretim tarzlarının dönüşümüne yönelik eğitim ve uygulama arasındaki ilişkiyi inceler ve üretim tarzını sınıf mücadelesinin önüne koyar. Önemli olan, sınıf mücadelesinin anlamsız olacağı üretim tarzını değiştirmektir. Eğitimin yardımı olmadan da bu mümkün değildir. Eğitim artık yaşamdan ve üretimden kopuk, uzmanlaşmış bir faaliyet olarak görülmez; toplumsal çevrenin bir işlevi ve dönüşüm aracı haline gelir. Amaç, okuryazarlığın mümkün ve yararlı hale geldiği gerçeklikte, halkın yaratıcı ve müzakereci kapasitesi aracılığıyla, toplumun sosyal çevrede aktif etkisinin, yani kültürel eylemin tam olarak tesis edilebilmesidir (Pereira, 2012, s. 301).

Sonuç ve Tartışma

Eleştirel pedagojinin en önemli temsilcisi Freire ve fikirleriyle bu düşüncenin şekillenmesinde katkısı olan Cabral, eğitimi bir özgürlük ve dolayısıyla sömürgecilikten kurtulma pratiği olarak düşünen iki önemli düşünürdür. Her ikisi de eğitimi ezilenlerin özgürleşmesi, toplumsal dönüşüm ve politik bilincin gelişmesi için vazgeçilmez bir araç olarak görmektedir. Mevcut çalışmayla birlikte Freire ve Cabral'ın, politik, kültürel ve sosyal etmenlerle sentezledikleri bağımsız ve özgürleştirilmiş eğitim ile ilgili genel görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Freire'nin çalışmalarından etkilendiğini iddia ettiği Cabral'a yönelik düşüncelerine yer verilmiş ve her iki düşünürün fikirleri karşılaştırılmıştır. Yapılan tespitler sonucunda, öncelikli olarak Freire'nin düşüncelerinin şekillenmesinde kendi ülkesinde yaşanan politik, kültürel, eğitimsel ve sosyal sıkıntılarla birlikte Cabral ve 1974'te Gine-Bissau'ya yaptığı seyahatlerin etkili olduğu görülmüştür. Nitekim Cabral'ın mücadelecilik tavrı Freire'yi etkiler ve onun birçok düşüncesinin şekillenmesinde öncülük eder. Danesha (2018), Misozcky (2022), Gadotti ve Romão (2012), Oliveira, vd. (2021), Sefatsa (2020), Pereira ve Vittoria (2012) tarafından yapılan çalışmalarda da bu etki vurgulanmaktadır.

Elde edilen veriler ışığında her iki düşünürün arzu edilen eğitim için özgürlük, kültürel bağımsızlık, diyalog, praksis, diyalektik yöntem, eleştirel bakış açısı, aktif ve yapılandırıcı eğitim, bilimsel bakış vb kavramları merkeze yerleştirdiği görülmüştür. Bu kavramların şekillenmesinin temelinde de önemli bir takım etmenler bulunmaktadır. Bunlardan ilki "kültürel bağımsızlık" süreci ile ilgili düşünceleridir. Nitekim Freire ve Cabral, eğitimin yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda kültürel bir süreç olduğuna inanırlar. Cabral daha çok sömürge altındaki halkların kendini yeniden var etme süreciyle ilgilenir. Özellikle sömürgeciliğin kültürel boyutuna dikkat çekerek, ulusal kurtuluşun aynı zamanda bir kültür eylemi olduğunu belirtir. Tarihsel süreçteki kültürel yapıyı incelerken kültürel etkileşimlerden öte kültürel egemenlik üzerine tartışmalarda bulunur. Bu bağlamda onun kültür hakkındaki fikirlerini özellikle sömürge bağlamında kültürel direniş ve kültürel özgürleşmeyle ilişkilendirmek gerekir. Kültürel özgürleşmesi yabancı etkinin aksine yabancı egemenliğinden kurtulmaktır. Yabancı egemenliğin sona erebilmesi içinde bir ulusal kurtuluş mücadelesi gerekir. Freire'e göre ise sömürgeci süreçte ezenler, ezilenlerin kendi kültürlerinden uzaklaşmalarını sağlar ve istedikleri kültürü benimsemelerini için uğraşırlar. Ezilenler bu süreçten kurtulmak için kurtuluş mücadelesini başlatmalıdır. Her ikisi içinde eğitim hem süreç içerisinde hem de süreç sonrasında önemli bir görevi yüklenmelidir. Bu nedenle her iki düşünür de eğitim sisteminin, yerel kültüre ve halkın tarihine bağlı olarak şekillenmesini savunur. Pereira ve Vittoria (2012) çalışmalarında Cabral'ın ulusal kurtuluş mücadelesindeki kültürel yaklaşımının Freire'nin düşüncesinin arka planını oluşturduğunu vurgular.

Freire ve Cabral'ın ele aldığı diğer unsur "ezilenlerin" eğitime ve bilinçlenmesine yöneliktir. Freire, özellikle "Ezilenlerin Pedagojisi" adlı eserinde bu hususa daha fazla değinmiştir. Ona göre eğitim, ezilen halkların kendi gerçeklerini anlamaları ve bu gerçekler doğrultusunda harekete geçmeleri için güçlü bir araç konumundadır. Cabral'da aynı doğrultuda sömürge altındaki ezilen halkın, içine düştüğü sömürge durumunu anlaması ve bu sayede özgürlük mücadelesine katılması için eğitimin önemli bir güç olduğunu belirtir. Böylece eğitim sayesinde

halk edilgen konumdan çıkıp etkin duruma geçecektir. Gadotti ve Romão (2012), tarafından yapılan çalışmada da bu durum vurgulanmaktadır.

Etkin olabilmek için Freire'e göre eğitim sürecinde bireyler karşılıklı bir "diyalog" halinde olmalıdır. Bu anlayış, geleneksel bankacı eğitim modeline karşıdır. Cabral da benzer bir biçimde halkla doğrudan ilişki kurarak, onların deneyimlerini dikkate alarak ve öğrenme sürecine dâhil ederek bir mücadele yürütmüştür. Cabral'ın "halktan öğrenmek, halkla birlikte öğrenmek" ilkesi, Freire'nin diyalogcu pedagoji anlayışıyla birebir örtüşür.

Freire, düşünce ve eylemin birleşimi olan "praksis" kavramını sıkça kullanır ve eğitim merkezine yerleştirir. Praksis kavramı aslında Cabral için çok önemlidir. Ona göre bağımsızlık mücadelesi bilgiyle, bilinçle ve örgütlü bir halk gücüyle olmalıdır. Cabral için eğitim, öğretmek kadar öğrenmeyi, konuşmak kadar dinlemeyi ve teoriyi hayatın içine taşımayı hedef almalıdır. Aktif eğitim, karşılıklı diyalog ve praksis anlayışıyla birlikte her iki düşünür içinde kıymetlidir. Bunlar dışında bireylerin kendi durumlarını sorgulamalarını ve eleştirel düşünme becerisi kazanmalarını eğitim sürecinin önemli bir hedefi olarak değerlendirirler. Nitekim sorgulamayan ve eleştiremeyen bireyler özgürleşme sürecinde var olamazlar. Bu çerçevede eğitimdeki ilerleme idealine uygun olarak bilim ve kültür birbirini desteklemelidir. Kültür doğaüstü şeylerden uzaklaştırılmalı ve bilim temelinde geliştirilmelidir.

Sonuç olarak görülmektedir ki her ikisi için de toplumların arzu ettikleri özgürlüğü elde edebilmeleri için eğitime büyük görevler düşmektedir. Cabral, bir mücadeleci olarak eğitimin hem halkların özgürleşme sürecinde hem de özgürleşmenin kalıcı olma sürecinde önemli bir araç olduğunu vurgular. Onun çalışmaları daha çok özgürleşme mücadelesi içinde olan halkın kurtuluşuna yöneliktir. Dolayısıyla eğitimi sistemleştirdiği ve geniş çerçevede tartıştığı çalışmalardan öte kurtuluş süreci ve sonrasında halkın durumu ve eğitimin bu süreçteki yerine yönelik düşünceleri mevcuttur. Freire ise yaşamındaki deneyimlerimden ve Cabral'ın bu yolda sunduğu düşüncelerden esinlenerek eğitimi politik bir sürece yerleştirir. Eğitime yönelik daha sistematik düşünceleri mevcuttur. Ancak görülmektedir ki, her ikisi de özgür ve bağımsız bir eğitimde öğrencilerin; kendi kültürel yapılarını bilimsel verilerle sentezleyerek koruduğu, öğretmenleriyle birlikte aktif olduğu, karşısındaki ile diyalog halinde olduğu, bağımsız bir eğitim süreciyle kendini yetiştirdiği, bilimsel veriler ışığında hareket ettiği, düşünceyi ve eylemi sentezleyebildiği, kendi özgür düşüncesini ifade edebildiği bir eğitim modelini arzularlar.

Summary

The question of whether education should be a tool that supports individual and cognitive development, as in traditional education, or whether it should be a tool for the liberation and independence of individuals, the development of social transformation and political consciousness, and the preservation of cultural structures has become a topic of debate in contemporary education. Within the framework of these discussions, a critical pedagogy approach has emerged, which disregards the traditional dimension of education and views education as the most powerful tool for individual and social liberation, aiming to develop a critical stance against the concepts that limit them. This theory has been significantly contributed to by Paulo Freire, whose work has been extensively studied recently, and by Amílcar Cabral, whom he credits with shaping his thought. Freire and Cabral are two important thinkers who conceive of education as a practice of freedom and, therefore, decolonization. Both see education as an indispensable tool for the liberation of the oppressed, social transformation, and the development of political consciousness. For the desired education, they place concepts such as freedom, cultural independence, dialogue, praxis, the dialectical method, critical perspective, and active education at the center. Cabral and his 1974 trip to Guinea-Bissau (Cabral's home country) were particularly influential in shaping Freire's thinking. The purpose of this study is to examine Cabral's ideas, which contributed to the shaping of Freire's thought, and then to reveal his influence on Freire in line with these ideas.

Paulo Freire (1921-1997) is one of the most important representatives of critical educational pedagogy and is recognized as a global educator. Freire is one of the thinkers who argued that pedagogical practices are inherently political tools in the current century (Freire, 2021a, p. 150). This understanding of pedagogy is a result of Freire's experience working with illiterate people in former slave colonies in South America, his time in exile in the United States and Europe, his international travels as a public intellectual, and his work in the field of education in São Paulo, Brazil (Sokoloff, 2021, p. 131). Freire connects intellectual liberation with his commitment to the revolutionary transformation of society. He sees education as a tool for the healing of the humanity of the oppressed and the thoughtful transformation of society. Within this framework of ideas, Freire teaches slum dwellers and the lower classes how to understand their place in society objectively, that is, as a byproduct of colonialism and the decisions of the ruling elite.

Amílcar Cabral (1924-1973) was a key leader of the liberation struggle that resulted in the overthrow of Portuguese colonialism and the independence and unification of Guinea-Bissau and Cape Verde. Cabral was instrumental in establishing the African Party for the Independence of Guinea and Cape Verde (PAIGC) in 1956 and led the party until his assassination by agents of the Portuguese colonial state apparatus in January 1973 (Nabolsy, 2020, p. 232). Placing praxis, dialectics, and dialogue at the center of the liberation struggle, Cabral identified and discussed the roles of concepts such as the dominant and the dominated, colonialism, racism, cultural imperialism, the struggle for liberation, and educational innovation, and sought to find solutions. Cabral's efforts in the liberation struggle held a significant place in the thought of Brazilian educator Freire. Freire stated that he did not know Cabral personally, but that he was inspired by his ideas and political action to rethink the paths of liberatory education. He dedicated his book, *Letters to Guinea-Bissau*, to Cabral, whom he described as "an educator who educates his people" (Freire, 1978). Cabral's combative attitude influenced Freire and shaped many of his ideas.

As a result, Cabral, as a militant, emphasizes education as a crucial tool both in the process of people's liberation and in the process of ensuring the permanence of liberation. Influenced by Cabral's ideas on this path, Freire situates education within a political process. Freire and Cabral are two important thinkers who conceive of education as a practice of freedom and, consequently, decolonization. Both see education as an indispensable tool for the liberation of the oppressed, social transformation, and the development of political consciousness. For the desired education, they place concepts such as freedom, cultural independence, dialogue, praxis, the dialectical method, critical perspective, and active education at the center. Both desire an educational model in which students and teachers are active, engaged in dialogue with others, cultivate themselves through an independent educational process, synthesize thought and action, and express their own free thoughts.

Kaynakça

- Cabral, A. (2016). *Resistance and Decolonization*. Translated by Dan Wood. New York: Rowman & Littlefield International.
- Cabral, A. (1979). *Unity and Struggle: Speeches and Writings*. New York: Monthly Review Press.
- Cabral, A. (1969). *Revolution in Guinea: Selected Texts*. New York: Monthly Review Press.
- Cabral, A. (1966). The Weapon of Theory. <https://www.marxists.org/subject/africa/cabral/1966/weapon-theory.htm>.
- Cabral, A. (1965). Tell no Lies, Claim no Easy Victories. <https://www.marxists.org/subject/africa/cabral/1965/tnlcnev.htm>
- Cabral, A. (1951). *A Propósito da Educação. Cabo Verde: Boletim de Propaganda e Informação*, <https://newwritings.wordpress.com/2009/02/11/cabral-tell-no-lies-claim-no-easy-victories/>
- Cabral, A. (1949). *Em Defesa da Terra*. Cabo Verde: Boletim de Propaganda e Informação.
- Cevizci, A. (2016). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayıncılık.
- Chilcote, R. H. (1968). The Political Thought of Amílcar Cabral. *The Journal of Modern African Studies*, 6(3), 373-388.
- Danesh, N. (2018). The Legacies of Freire and Cabral. *ERIC ED597515*. 253-263.
- Freire, P. (2023). *Ezilenlerin Pedagojisi*. (D. Hatipoğlu ve E. Özbek, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freire, P. (2022a). *Kültürel İşçiler Olarak Öğretmenler: Öğretmeye Cesaret Edenlere Mektuplar*. (Ç. Sümer, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Freire, P. (2022b). *Öfkenin Pedagojisi*. (B. Genç, Çev.). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Freire, P. (2021b). *Umudun Pedagojisi. Ezilenlerin Pedagojisini Yeniden Yaşamak*. (Ç. Sümer, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Freire, P. (2021a). *Özgürlüğün Pedagojisi. Etik, demokrasi ve medeni cesaret*. (G. Kurt Gevinç, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Freire, P. (2020). South African Freedom Fighter Amílcar Cabral: Pedagogue of the Revolution. In Sheila Macrine (Ed.), *Critical Pedagogy in Uncertain Times: Hope and Possibility*, 159-181. New York: Palgrave.
- Freire, P. (1985). *The Politics of Education: Culture, Power and Liberation*. London: Bergin & Garvey.
- Freire, P. (1978). *Pedagogy in Process: The Letters to Guinea-Bissau*. New York: Continuum.
- Gadotti, M., & Romão, J. E. (2012). *Paulo Freire e Amílcar Cabral: a descolonização das mentes*. São Paulo: Instituto Paulo Freire.
- Malott, C. (2023). Amílcar Cabral: Liberator, Theorist, and Educator. *Liberation School*. <https://www.liberationschool.org/amilcar-cabral-liberator-theorist-educator/>
- Misoczky, M. C. (2022). Paulo Freire e Amílcar Cabral: Pedagogos do anticolonialismo. *REAd*, 28(3), 646-661.
- Nabolsy, Z. E. (2020). Amílcar Cabral's Modernist Philosophy of Culture and Cultural Liberation, *Journal of African Cultural Studies*, 32(2), 231-250.
- Oliveira, L., Lima, F., & Santos, A. (2021). Paulo Freire em diálogo com Frantz Fanon e Amílcar Cabral. *Ensino, Saúde e Ambiente*, 14, 410-426
- PAIGC (2022). *The PAIGC's Political Education for Liberation in Guinea-Bissau, 1963-74. Studies on National Liberation*. Tricontinental: Institute for Social Research. <https://thetricontinental.org/studies-1-national-liberation-paigc-education/>
- Pereira, A. A., & Vittoria, P. (2012). A Luta Pela Descolonização e as Experiências de Alfabetização na Guiné-Bissau: Amílcar Cabral e Paulo Freire. *Estudos Históricos (Rio de Janeiro)*, 25(50), 291-311.
- Sefatsa, Z. (2020). Paulo Freire and the Popular Struggle in South Africa. *Tricontinental Institute for Social Research*. <https://thetricontinental.org/dossier-34-paulo-freire-and-south-africa/>
- Sokoloff, W. (2021). *Political Science Pedagogy: Critical Political Theory and Radical Practice*. Switzerland: Palgrave Macmillan.